

WEERWERK

PvdA-VERKIEZINGSPROGRAM
1981-1985

INLEIDING

WEERWERK IS NODIG IN DE JAREN TACHTIG

Rechts regeren in een tijd van economische teruggang maakt tal van mensen moedeloos. Werkloosheid en woningnood nemen toe, offers worden gevraagd om die problemen aan te pakken, maar elk uitzicht op een oplossing ontbreekt. Veel mensen betwijfelen of de politiek de problemen van de jaren tachtig nog wel aan kan. Zij wenden zich af en proberen, elk voor zich, er maar het beste van te maken.

De Partij van de Arbeid acht dit een funeste ontwikkeling. Hoe ernstig de problemen ook zijn, machteloos zijn wij niet. Werkloosheid en woningnood zijn geen natuurverschijnselen. Zij zijn het produkt van een samenleving waarin de machtsverhoudingen ongelijk zijn verdeeld. Die samenleving is veranderbaar. De ontwikkelingen zijn beïnvloedbaar en beheersbaar als wij in staat zijn de ongelijkheid van macht te doorbreken. Wij mogen de ontwikkelingen van de jaren tachtig niet moedeloos over ons heen laten komen. WEERWERK is geboden. Weerwerk vanuit een perspectief dat mensen weer tot solidariteit brengt.

De noodzaak van sturing

Onze samenleving vertoont het beeld van een warwinkel. Temidden van een toenemende leegstand zoeken steeds meer mensen tevergeefs naar een huis. Grote financierders beleggen miljarden in het buitenland terwijl de volkswoningbouw instort en de steden verkommeren. Zelfs de sterkste multinationals zetten steeds meer mensen op straat. Hoe schaarser de energie, des te hoger de oliewinsten. Veel mensen zitten werkloos thuis terwijl er met name in Nederland en de wereld nog zo ontzettend veel te doen is.

Eén ding staat vast: kennis en arbeid, kapitaal en techniek worden onvoldoende benut om die problemen aan te pakken die wij als samenleving het belangrijkste vinden. Daarom kiest de Partij van de Arbeid voor een sturend beleid.

Werkloosheid en woningnood kunnen alleen effectief worden bestreden met nieuwe sturingsinstrumenten. Ook als dat betekent dat ingrepen nodig zijn in de bestaande machtsverhoudingen.

In een stuurloze samenleving dreigt op den duur ook de democratie te stranden. Een democratie kan immers alleen goed werken als de mensen ook zelf richting kunnen geven aan de samenleving en zich kunnen herkennen in het gevoerde beleid.

Eerlijk delen in een tijd van teruggang

De economische teruggang plaatst tal van mensen voor grote problemen. Velen voelen zich in hun bestaanszekerheid bedreigd. Materiële welvaarts-groei zit er voor vrijwel niemand meer in. Menigeen zal een stapje achteruit moeten doen. Zo'n ontwikkeling is moeilijk te aanvaarden. Zij roept zelfs grote weerstand op als blijkt dat:

— de gevraagde offers niet eerlijk worden verdeeld, doordat tal van bevoorrechte groepen onvoldoende worden aangepakt of kans zien telkens weer door de mazen van de wet te kruipen;

— de gebrachte offers onvoldoende worden aangewend om bestaande werkgelegenheid te behouden of nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen;

— de materiële achteruitgang ook nog gepaard gaat met een verslechtering van de kwaliteit van het bestaan.

Juist in een tijd van economische teruggang komt het er op aan dat een herkenbaar beleid kan worden gevoerd. Een beleid, dat in staat is inkomensoffers om te zetten in werk en dat benut voor de verbetering van de leefomstandigheden. In een stuurloze samenleving is dat onmogelijk. Met nieuw sturingsinstrumenten kan het getij worden gekeerd.

Een keuze voor de jaren tachtig

In een stuurloze samenleving is het stellen van prioriteiten een machteloos gebaar. Wie keuzes wil maken voor de jaren tachtig is verplicht om aan te geven met welke instrumenten het gestelde doel is te bereiken. Daarom kiest de Partij van de Arbeid in het kader van een centraal ontwikkelingsplan voor het scheppen van 335.000 à 350.000 nieuwe banen in de komende vier jaar. Het beleid in de drie sectoren van onze economie: vrije markt, niet-kommerciële dienstensektor en overheid, zal op het halen van deze taakstelling moeten worden gericht.

Andere beleidsdoelstellingen zullen hieraan ondergeschikt zijn. Afhankelijk van de financiële mogelijkheden (uitgaand van een selectieve groei van 2¼% per jaar) kiest de Partij van de Arbeid voor de volgende rangorde:

1. herstel van werkgelegenheid;
2. op peil houden van de hulp aan de Derde Wereld;
3. bescherming van kollektieve voorzieningen en sociale zekerheid.

Verlaging van koopkracht om deze prioriteiten veilig te stellen moet worden aanvaard, maar dan wel zodanig, dat de hoogste inkomens de grootste offers brengen, terwijl de koopkracht van de minimuminkomens en -uitkeringen wordt gegarandeerd.

Werken voor wonen

De hantering van nieuwe sturingsinstrumenten (zoals sektorplannen en beleggingsvoorschriften) maakt het ook mogelijk tot een samenhangend beleid te komen, dwars door de verschillende sectoren heen. Teveel nog worden partikuliere en kollektieve sektor tegenover elkaar gesteld. Deze tegenstelling gaat voorbij aan het feit dat:

— een actief overheidsbeleid een uitstralende werking heeft in de marktsektor;

— een gericht beleid in de marktsektor van groot belang kan zijn voor de vervulling van maatschappelijke behoeften;

— de snelst groeiende, niet-kommerciële dienstensektor meer en meer een eigen betekenis heeft.

De Partij van de Arbeid kiest voor een werkscheppend beleid in elk van de drie sectoren, zoveel mogelijk gericht op het verhelpen van de meest dringende maatschappelijke tekorten. In dat kader staat de bestrijding van de „nieuwe” woningnood

voorop. Ook het ruimtelijk beleid is van deze prioriteit door-
trokken: financiën, arbeidskracht en wettelijke instrumenten
zullen bij voorrang worden ingezet voor de versterking van de
woon- en verzorgingsfunctie van de oude buurten in de steden
(stadsvernieuwing).

Een creatief kultuurbeleid

Nu de grenzen van de materiële welvaarts-groei bereikt zijn, is
het meer dan ooit noodzakelijk ons bestaan in te stellen op
kwaliteit. Dat vraagt om een creatief kultuurbeleid dat er op
gericht is de mensen zelf zoveel mogelijk zeggenschap te
geven over de vormgeving van hun woon-, leef- en werksitu-
atie.

Zo'n beleid houdt rekening met de behoefte aan emancipatie,
verzelfstandiging en individualisering dat zich overal in onze
samenleving aftekent. In de jaren tachtig zullen de mensen
geheel eigen eisen stellen aan de manier waarop zij willen
wonen en werken. De tijd van grauwe eenheidspakketten
(eengezinswoningen in een rijtje, 40-urige werkweek gedu-
rende 45 jaar) is voorbij. De overheid heeft tot taak ervoor te
zorgen dat alle mensen, vooral ook diegenen die zich in een
achterstandssituatie bevinden, de kans krijgen zich op hun
eigen manier in onze samenleving thuis te voelen. Dat biedt
ook mogelijkheden voor een eigentijdse aanpak van de werk-
loosheid door het delen van bestaande arbeid, arbeidstijdver-
korting en het scheppen van nieuwe, op individuele voorkeu-
ren afgestemde banen.

De democratisering van de overheid

Voor een herkenbaar beleid is het nodig ook de overheid zelf
ingrijpend te hervormen. Het huidige overheidsapparaat staat
te ver van de mensen af. Het is uit zijn voegen gegroeid, te
centraal en hiërarchisch opgezet, te bureaukratisch in zijn
dienstbetoon, te ondoorzichtig, en, vooral ook te traag in zijn
besluitvorming. Wie de overheid met nieuwe sturingstaken
wil belasten ontkomt er niet aan om de bestuurbaarheid en de
herkenbaarheid van de overheid te vergroten. Daartoe moeten
de gekozen organen een sterkere greep op het ambtenarenap-
paraat krijgen, taken worden afgestoten door decentralisatie
en democratisering, dichter naar de mensen toe.

Ontspanning in de wereld

De Partij van de Arbeid weigert de bedreigingen van de jaren
tachtig als natuurverschijnselen te beschouwen. Zij meent
dat, bij doorbreking van de bestaande machtsverhoudingen,
ontwikkelingen beheersbaar zijn. De bestaande machtsver-
houdingen zijn echter alleen te doorbreken indien men bereid
is daarbinnen verantwoordelijkheid te aanvaarden.

Dat geldt vooral ook voor de internationale machtsverhoudin-
gen. Ook hier zijn de dreigingen groot. De Oost-West-verhou-
ding bevindt zich op een dieptepunt, de kernwapenwedloop
gaat onverminderd voort, de armoede in de wereld neemt toe.
De Partij van de Arbeid kiest voor een eerlijk delen tussen
Noord en Zuid; doorbreking van de konfrontatie tussen Oost
en West en terugdringing van de kernwapenwedloop, ook
door het nemen van eenzijdige stappen. Zij realiseert zich dat
zo'n beleid alleen is waar te maken door het kiezen van een
eigen positie binnen de betaande machtsstructuren.

Sturen is besturen

Wie de ontwikkelingen in de jaren tachtig, nationaal en
internationaal zo goed mogelijk wil sturen zal bereid moeten
zijn te besturen. De Partij van de Arbeid is daartoe bereid, op
voorwaarde van een herkenbaar, op hervorming gericht be-
leid. Herkenbaar voor die mensen in onze samenleving die
zich het meest bedreigd voelen. Om de moedeloosheid, veroor-
zaakt door een rechts beleid, weer om te zetten in hoop en
solidariteit. Want een beleid dat kan rekenen op een brede
steun in onze samenleving behoeft zich niet machteloos bij de
bestaande machtsverhoudingen neer te leggen. Integendeel,
WEERWERK is mogelijk en dus noodzakelijk.

INHOUD

INLEIDING	2
I. KIEZEN VOOR WERK	4
II. WERKEN VOOR WONEN	10
III. KWALITEIT DOOR KULTUUR	14
IV. ZEGGENSCHAP EN BESTUUR	19
V. ONTwapening EN ONTWIKKELING	22
VI. FINANCIËLE VERANTWOORDING EN EKONOMISCH PERSPEKTIEF	25

I. KIEZEN VOOR WERK

1. Iedereen die kan werken heeft recht op arbeid en in Nederland zowel als elders in de wereld bestaan nog tal van onvervulde behoeften aan goederen en diensten. Daarom wil de Partij van de Arbeid een sociaal-ekonomisch beleid dat gericht is op:

a. betaalde, naar aard en omstandigheden menswaardige arbeid waarvan het behoud is veiliggesteld, voor iedereen die kan werken; met speciale aandacht voor kwaliteitsverbetering van die arbeid, in de partikuliere en in de publieke sektor; en waarbij vooral ook de behoefte aan sociaal contact, erkenning en zelfverwerkelijking mogelijkheden krijgt.

b. Een zodanige arbeidsherverdeling dat iedereen, die hiertoe in staat is betaald én onbetaald werk kan verrichten. Met dit laatste wordt bedoeld al die activiteiten, die voor het goed functioneren van de samenleving noodzakelijk zijn, zoals het huishouden, de verzorging en opvoeding van kinderen en deelname aan het maatschappelijk leven. Ook het onaantrekkelijke werk, zowel betaald als onbetaald, moet eerlijk worden verdeeld.

c. een op de bevordering van de werkgelegenheid gerichte selectieve groei van gemiddeld 2,25%, waarbij een zuinig gebruik van grondstoffen en energie en het behoud en herstel van het natuurlijke milieu grenzenstellend zijn;

d. het bij voorrang verhelpen van de meest dringende maatschappelijke tekorten (volkshuisvesting, openbaar vervoer, onderwijs, welzijn);

e. onverminderde financiële bijdragen aan de ontwikkeling van de Derde Wereld, versterkt door steun aan de totstandkoming van een nieuwe internationale ekonomische orde, die een rechtvaardige welvaartsverdeling in de wereld mogelijk maakt;

f. een drastische vermindering van inkomens- en vermogensverschillen;

g. bevordering van de arbeidsmotivatie en van de zeggenschap van mensen over de ekonomische ontwikkeling.

2. Er moet weer werk komen voor de vele mensen die thans werkzoekend, werkloos of gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn. Tevens willen de komende tijd per jaar tenminste 50.000 mensen extra (vooral jongeren en vrouwen) een baan hebben. De PvdA wil daarom in de volgende vier jaar 335.000 à 350.000 mensen aan het werk helpen, als wezenlijke aanzet tot bestrijding van de werkloosheid.

— In de landbouw kan de werkgelegenheid niet worden uitgebreid, maar moet verdere afbraak worden tegengegaan door kwaliteitsverbetering en nieuwe produkten.

— In de industrie moet krachtig worden gestreefd naar vernieuwing; dit herindustrialisatie-beleid wordt onder meer gericht op herstel van werkgelegenheid via produktie en afzet van energie-arme, milieu-vriendelijke, technisch en kwalitatief hoogwaardige goederen, vooral door kleinere ondernemingen.

— In de kommerciële dienstverlening zijn eveneens mogelijkheden voor de schepping van arbeidsplaatsen, voorzover dat niet wordt verhinderd door automatisering.

— Vooral in de bouw, de energiebesparing, het milieubeheer, de niet-kommerciële dienstverlening en bij de overheid kan veel werkgelegenheid tot stand worden gebracht, zeker gezien de maatschappelijke behoeften. Een krachtig regionaal beleid en een betere verdeling van werk over het land is noodzake-

lijk, zodat de verschillen in werkloosheidspercentages verminderen; de problemen concentreren zich niet alleen in het Noorden, Twente en Zuid-Limburg, maar nu ook in de grote steden, waar met name in grote oude stadswijken sprake is van nergens elders bekende werkloosheidspercentages.

3. Daarnaast is op grote schaal een betere verdeling van het betaalde werk nodig, d.m.v. arbeidstijdverkorting per dag en deeltijdarbeid, als tussenstap naar een kortere arbeidsdag. Hierdoor is ook een betere verdeling mogelijk van onbetaald werk in de huishouding, zorg voor kinderen, vrijwilligerswerk en voor deelname aan het maatschappelijk leven. Een der manieren om produktieverlies als gevolg van a.t.v. op te vangen is bedrijfstijdverlenging, die echter niet mag leiden tot hernieuwde volkontinuu-diensten.

4. Bovengenoemd beleid vergt een grote inzet van geld en nieuwe sturingsinstrumenten om aan de maatschappelijke ontwikkelingen richting te geven en aanpassingen in de produktiestructuur ten behoeve van een Nieuwe Internationale Ekonomische Orde (NIEO) aan te brengen. Bedrijfsinvesteringen (voor verbetering van arbeidsomstandigheden, vervanging, uitbreiding, milieubehoud, energiebesparing) moeten omhoog. Ook de overheid moet een actief en selectief, investerings-, bestedings- en arbeidsmarktbeleid voeren. En voor de herverdeling van arbeid moet betaald worden. Daarom zijn inkomensoffers onvermijdelijk. Maar wel op grond van eerlijk delen: de hogere inkomensstrekkers leveren het meeste in. Ons beleid gaat van de volgende rangorde van prioriteiten uit:

1. herstel van werkgelegenheid;
2. op peil houden van de hulp aan de Derde Wereld;
3. bescherming van kollektieve voorzieningen en sociale zekerheid.

We aanvaarden, ten gunste van bovengenoemde prioriteiten, koopkrachtverlaging van alle Nederlandse inkomens (met hoger offer naarmate het inkomen hoger is) met uitzondering van het minimumloon en de minimum sociale uitkeringen. Dáárvan wordt de koopkracht dus gegarandeerd. Bovenstaande rangorde blijft gelden bij mee- en tegenvallers in de ekonomische ontwikkeling. Als onze doelstelling van een selectieve groei van 2,25% per jaar tijdens de regeringsperiode niet te realiseren blijkt, zullen bij de dan noodzakelijke verdere inkomensmatiging de hoogste inkomens het meeste bijdragen, maar zal de koopkrachtgarantie voor de minima worden gehandhaafd.

De overheid zal over betere controle- en sturingsinstrumenten moeten gaan beschikken om de ekonomische ontwikkeling en vooral ook die van de werkgelegenheid in de publieke en partikuliere sektor te laten voldoen aan de bovenstaande eisen. Daarbij is het noodzakelijk, dat de werknemers de sturingsinstrumenten en -gelden kunnen controleren.

5. Ordening en sturing

a. Het selectieve groeibeleid wordt gebaseerd op een centraal ontwikkelingsplan dat bindend is voor de overheidssektor en de overheidsmaatregelen t.o.v. het partikuliere bedrijfsleven, maar indikatief voor de organisaties en onderneming in dat bedrijfsleven.

Het plan berust op maatschappelijke doelstellingen en op prognoses van de makro-ekonomische ontwikkeling, voor-

raadvorming, regionale en sektorale economische ontwikkeling en van sociale, kulturele en technologische ontwikkelingen, verstrekt door de daarmee belaste planbureaus en regionale overheden.

De regering vraagt over het concept-plan aan het begin van haar regeringsperiode advies aan de organisaties van werkgevers en werknemers en legt het vervolgens — vergezeld van deze adviezen — aan het parlement ter vaststelling voor. Het plan zal jaarlijks in het parlement worden geëvalueerd en zonodig bijgesteld.

b. Het centraal ontwikkelingsplan geeft een taakstelling voor het aantal te scheppen arbeidsplaatsen, zo goed mogelijk uitgesplitst naar goederen producerende en dienstverlenende sectoren, alsmede naar regio's. Het plan wordt mede afgestemd op de periodieke rapportages over het sociaal-economisch beleid van de provinciale overheden en grote steden.

c. De overheden brengen eigen financiën en beleid (opdrachten en bestellingen, regelingen en subsidies) in overeenstemming met de sektorale en regionale taakstellingen. Hiertoe worden de bestaande sektorale en regionale stimuleringspremies eerst onderzocht op hun doelmatigheid in het kader van de sociaal-economische doelstellingen. Dat geldt ook voor de toeslagen in de WIR. Ook het beleid en de bevoegdheden van de Nederlandse Bank worden afgestemd op de taakstelling van het centraal ontwikkelingsplan.

d. Planmatig handelen in de overheidssector wordt bevorderd en niet meer van belang zijnde taken worden afgestoten.

e. Wetgeving op het sectorbeleid en het regionaal sociaal-economisch beleid stelt de gemeenschap in staat mee te sturen bij richtinggevende beslissingen over productie en werkgelegenheid.

f. Bij de keuze welke sectoren al of niet groeien wordt rekening gehouden met de wenselijkheid dat sommige productie (bijv. grondstofverwerkend) in de Derde Wereld plaatsvindt; investeringen worden getoetst aan criteria van internationale arbeidsverdeling in een nieuwe internationale economische orde.

6. Sturing naar sectoren en regio's

a. Industrie en nijverheid

1. Er komt een wet voor het sectorbeleid, die het mogelijk maakt de productie- en werkgelegenheid meer af te stemmen op maatschappelijke doelstellingen. De nationale overheid heeft de verantwoordelijkheid voor het totstandkomen van sectorplannen voor die onderdelen van de economie, waarvan in het Centraal ontwikkelingsplan is vastgesteld dat een centrale aanpak gewenst is. Voor deze sectoren worden sectororganen opgericht, waar de planning voor een gewenste sektorontwikkeling wordt uitgewerkt en voorstellen aan de regering worden opgesteld inzake de daarvoor noodzakelijke maatregelen.

Vooruitlopend op het Centraal ontwikkelingsplan wordt in overleg met de betrokken werkgevers- en werknemersorganisaties geëxperimenteerd met de opstelling van sectorplannen in de bouw, de energievoorziening en één of meer andere sectoren, waar industriële groei en vernieuwing mogelijk zijn. Mede op basis van de opgedane ervaringen wordt de spoedige indiening van een wet op het sectorbeleid voorbereid. Deze regelt in elk geval:

a. de verplichting van werkgevers en de overheid om de noodzakelijke informatie te verstrekken voor het te voeren sectorbeleid en regionaal sociaal-economisch beleid;

b. de wijze waarop sectororganen tot stand komen, alsmede hun inrichting, werkwijze, bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Bij hun samenstelling wordt zonodig rekening gehouden met concentraties van bedrijven uit de sector in bepaalde regio's.

c. de verplichting van werkgevers en werknemers om via hun organisaties deel te nemen aan sectororganen en een gelijkwaardig medebeslissingsrecht over de sektorontwikkeling binnen de doelstellingen van het centraal ontwikkelingsplan, het recht van de leden der organisaties op tijdige informatie over voorgenomen besluiten betreffende de onderneming waarin zij werken, alsmede de garanties die nodig zijn voor

deze organisaties om te kunnen functioneren in de sectororganen: een recht op consultatie van de achterban, een recht op openbaarheid, en een beroepsmogelijkheid bij het parlement.

d. de wijze waarop de sectorplannen bindend worden gemaakt voor de bedrijven van de sectoren.

2. Tot de taken van sectororganen behoren:

a. het ontwerpen van het sectorplan, waarin onderling samenhangende doelstellingen zijn opgenomen m.b.t. investeringen, werkgelegenheid en arbeidsvoorwaarden in de sector;

b. toetsing en waar nodig periodieke bijstelling van dat plan;

c. in het plan aangeven, welke overheids-initiatieven in de productiesfeer nodig, en welke financiële middelen beschikbaar zijn;

d. het geven van een raming van de investeringen en van de werkgelegenheidsontwikkelingen bij bedrijven in de sector;

e. rapporteren aan de overheid en de betrokken partijen over de voortgang bij de uitvoering van het sectorplan.

3. De NEHEM wordt omgevormd tot een nationale ontwikkelingsmaatschappij onder verantwoordelijkheid van de overheid. Deze verschafft hulp bij de voorbereiding van het sectorbeleid, bevordert investeringen in nieuwe richtingen en verbetert waar nodig het management.

4. Behalve dat multinationale ondernemingen en grote bedrijven die activiteiten in meer dan één sektor ontplooiën, verplicht deelnemen aan de sectororganen, sluit de overheid ook een planningsovereenkomst met ze af. Bedrijven melden grote investeringen bij het Centraal Planbureau en het betrokken sector-orgaan; subsidiëring van deze investeringen vindt slechts plaats als deze passen binnen de taakstelling van het centraal ontwikkelingsplan en eventuele goedgekeurde sectorplannen. Aan het verlenen van subsidies worden strenge voorwaarden verbonden. De naleving van de voorwaarden wordt door Rijksaccountantsdienst en de Alg. Rekenkamer gecontroleerd. In de subsidie-overeenkomsten wordt een bepaling opgenomen, die de overheid het recht geeft subsidiegelden terug te vorderen, wanneer de aanwending van de gelden in strijd blijkt met het oorspronkelijke doel. De aanwending van de subsidies moet in de bedrijven mede door de ondernemingsraad beoordeeld kunnen worden.

5. De overheid richt zo nodig gemeenschapsbedrijven op, of neemt bedrijven over, ter realisering van het centraal ontwikkelingsplan of ter doorbreking van machtsconcentraties. Deze en andere staatsbedrijven krijgen een voorbeeldfunctie m.b.t. de medezeggenschap van werknemers.

6. De wet regelt de bevoegdheid van de Minister van Economische Zaken om de wens tot samenvoeging van bedrijven te toetsen en eventueel te verbieden.

7. De verslaglegging van bedrijven wordt zodanig uitgebreid, dat een beter inzicht ontstaat in het beleid van vestigingen binnen een concern en van besloten vennootschappen. Misbruik en oneigenlijk gebruik van besloten en commanditaire vennootschappen wordt voorkomen.

8. Productiecoöperaties worden gestimuleerd, in het bijzonder in de sectoren: bouw, energiebesparing, reparatie (i.p.v. vervanging) en commerciële dienstverlening. Bij overheids-subsidie- of deelname in bedrijven wordt gestreeft naar de ontwikkeling van combinaties van gemeenschapsbezit en coöperatief beheer.

9. Het sectorbeleid wordt tevens gericht op een rechtvaardige verdeling van welvaart en werkgelegenheid over de regionale gebieden van ons land. Daartoe verkrijgen regionale overheden adviesrecht aan de sectororganen.

10. De overheid bevordert dat de ontwikkeling van nieuwe technologieën in het productieproces wordt gericht op versterking van nieuwe kennisintensieve industriële activiteiten, die van belang zijn voor de groei van het nationale inkomen en de werkgelegenheid. Technologische vernieuwing ten behoeve van maatschappelijk gewenste doeleinden als verbetering van de kwaliteit van de arbeid, het milieu- en energiebesparing worden bevorderd. Mede om ongewenste toepassingen tijdig te signaleren en zo nodig te kunnen afremmen wordt een bureau voor technologische vernieuwing ingesteld, dat stelselmatig rapporteert omtrent maatschappelijke voor- en nadelen van technologische vindingen. Behalve aan de werkgelegenheidseffecten wordt bijzondere aandacht besteed aan de bescherming van de privacy van werknemers in de onderneming en burgers in de samenleving tegen misbruik van computergegevens. De regering ontwikkelt — mede op basis

van de adviezen van dit bureau — een beleid tot beheersing van het vernieuwingsproces.

Staatsondernemingen worden politiek gekontroleerd in hun bijdrage aan technologische vernieuwing.

11. Het sektorplan voor de bouwnijverheid is in het bijzonder gericht op beteugeling van de wilde conjunctuurgolven in deze sektor door een systeem van bouwprogrammering op regionaal niveau.

b. Regionaal sociaal-ekonomisch beleid

1. Uitgangspunt voor het selectieve groeibeleid is, dat het werk naar de mensen wordt gebracht en niet omgekeerd. Daarom behelst het centraal ontwikkelingsplan ook taakstellingen per regio. Provinciale en grootstedelijke ontwikkelingsplannen vormen de grondstof voor de regionale taakstellingen, die uiteindelijk in het centraal ontwikkelingsplan worden vastgelegd.

2. De nationale overheid richt haar beleid mede op het verminderen van verschillen in inkomen en werkgelegenheid tussen de verschillende regio's. Bijzondere aandacht wordt daarbij besteed aan de achterstanden in het Noorden, Twente en Zuid-Limburg.

3. Voor de marktsektor betekent dat prioriteit voor de zwakke regio's in het nationale sektorbeleid, energiebeleid en innovatie-beleid. Door de overheid te stichten gemeenschaps-bedrijven worden bij voorkeur in de zwakke regio's gevestigd. Op vernieuwing gerichte samenwerking met de in zwakke gebieden gevestigde wetenschappelijke instituten wordt extra gestimuleerd.

4. In de overheidssektor wordt gestreeft naar een meer gelijke verdeling van de arbeidsplaatsscheppende overheids-activiteiten over de regio's, waarbij in eerste instantie de zwakste regio's voorrang hebben. Deze meer gelijke verdeling vindt mede plaats door decentralisatie, resp. de-koncentratie van rijkstaken. Het spreidingsbeleid blijft gericht op het bij voorrang vestigen van nieuwe rijksdiensten en gesubsidieerde instellingen in de zwakke gebieden buiten de randstad.

5. De provincies en de besturen der grootste steden hebben tot taak binnen het kader van het centraal ontwikkelingsplan een provinciaal, respectievelijk gemeentelijk sociaal-ekonomisch beleid te ontwikkelen. Onder de voorwaarde van een goede coördinatie tussen nationaal sektorbeleid en provinciaal, resp. grootstedelijk ontwikkelingsbeleid krijgen de regionale overheden meer mogelijkheden voor het stimuleren van werkgelegenheidskreatie in sectoren (met name in het midden- en kleinbedrijf) waarvoor in de eigen regio mogelijkheden bestaan. Regionale ontwikkelingsmaatschappijen worden slagvaardiger gemaakt en onder politieke controle gebracht.

c. Overheidssector en niet-commerciële dienstverlening

1. De overheid bevordert door direkte financiering of subsidiëring de kreatie van werkgelegenheid ter voorziening in maatschappelijke behoeften, die buiten de marktsektor moeten worden verzorgd. Speciale aandacht wordt daarbij besteed aan de jeugdwerkloosheid op basis van ideeën uit het Plan van de Jeugdarbeid.

2. De overheden dienen hun begrotingen niet alleen in geld-bedragen in, maar tevens in aantallen structurele arbeids-plaatsen.

3. Het formatiebeleid bij de rijksoverheid wordt versoepeld en op de in punt 1 genoemde doelstelling afgestemd.

4. De regering stelt op basis daarvan een arbeidsplaatsenplan op voor de hele kwartaire sektor.

d. Land- en tuinbouw

1. Ook in het landbouwbeleid wordt gestreeft naar handhaving van de werkgelegenheid, met name voor jongeren.

Behoud van arbeidsplaatsen voor veel landbouwers en landarbeiders is belangrijker dan ongebreidelde produktievergroting van enkelen. O.a. met het oog hierop worden W.I.R. en de rente-subsidiereregelingen voor land- en tuinbouw gewijzigd, waarbij het stimuleren en/of ontwikkelen van kleinschalige bedrijven extra aandacht krijgt.

Teneinde de arbeidsomstandigheden van de boer en zijn medewerkers te verbeteren worden de activiteiten van de bedrijfsverzorgingsdiensten uitgebreid.

2. Grootscheepse veranderingen in landelijke gebieden worden vermeden. Het landinrichtingsbeleid wordt bij voorrang gericht op achtergestelde gebieden, waarbij natuur en landschap in de bedrijfsvoering moeten kunnen worden geïntegreerd. Men voert experimenten uit het bedrijfssystemen van verbrede doelstelling en gaat na welke structurele overheidssteun voor deze systemen nodig is.

3. Milieuvriendelijke land- en tuinbouwmethoden worden gestimuleerd.

Landbouwkundig onderzoek en voorlichting worden gericht op kostenverlaging van het produktieproces, onderzoek van totale landbouwsystemen, integratie van landbouw in natuur- en milieubeheer, en energiezuinige en pesticiden-arme produktiemethoden. Voorts een groot deel van het landbouwkundig onderzoeksapparaat gericht op vragen van regeringen en bevolkingsgroepen van de derde wereld.

4. In het Europese landbouwbeleid moet het prijsbeleid leiden tot een arbeidsinkomen op levensvatbare bedrijven, dat in een redelijke verhouding staat tot dat in de industrie. Tezamen met het sociaal-financieel en ontwikkelingsbeleid wettigt het Europese prijsbeleid gericht op verbeterde inkomensverdeling en bestaansmogelijkheid voor het middenbedrijf.

5. De omvang van de voedselproduktie wordt bepaald binnen een internationaal voedselvoorradenbeleid. Eventuele overproduktie in rijke landen wordt aangewend voor hulp aan landen met akute tekorten en wel zodanig, dat de verhoging van de voedselproduktie in de Derde Wereld er niet door wordt belemmerd. Daartoe wordt een systeem van direkte produktiebeheersing (kontingentering) ingevoerd. Slechts uit het oogpunt van konsumentenbeleid zijn voor sommige produkten geringe structurele overschotten aanvaardbaar. De EG-suikerproduktie wordt drastisch teruggebracht. Het EG-landbouwbeleid als geheel wordt meer afgestemd op de belangen van de ontwikkelingslanden.

6. Direkte overheidsingrijpen legt de grondprijzen aan banden. De Stichting Beheer Landbouwgronden (S.B.L.) koopt vrijkomende gronden op en verpacht deze aan die bedrijven, die daaraan de meeste behoefte hebben. Alle land- en tuinbouwgronden die in het bezit zijn van de overheid, worden ondergebracht bij de SBL en alleen uitgegeven in pacht.

7. In Nederland en de EEG worden de normen voor het welzijn van dieren in de intensieve veehouderij verscherpt.

e. Midden- en kleinbedrijf

1. Voorlichting, onderzoek en onderwijs t.b.v. het midden- en kleinbedrijf worden verbeterd, mede gericht op export en innovatie. De desbetreffende instanties benaderen hiertoe de bedrijven, vooral de klein-industriële.

2. Er komen verbeterde mogelijkheden voor financiering van het midden- en kleinbedrijf en vereenvoudiging van de kredietprocedures. De vermogensverstrekking wordt verbeterd, met name door het stimuleren van mogelijkheden van participatie in het risicodragend vermogen.

3. De vestigingen van grootschalige detailhandel worden door middel van vergunningenbeleid tegengegaan, ten gunste van vestiging, konzentratie en behoud van kleinschalige buurtwinkels en winkels in kleine plaatsen en stadsvernieuwingsgebieden.

4. Het midden- en kleinbedrijf krijgt een extra impuls voor verbetering van de kleinschaligheidstoelag in de WIR en andere stimuleringsmaatregelen.

5. Voorlichting, kredietverstrekking en WIR-kleinschaligheidstoelag worden mede gericht op onderhoud en reparatie i.p.v. vervanging. Nagegaan wordt in hoeverre wijziging der BTW-tarieven dat kan bevorderen, en aankoop van nieuwe luxe goederen kan afremmen, maar dan zonder het zwarte circuit te stimuleren.

6. De rol van gemeenten en provincies bij het vestigings- en stimuleringsbeleid wordt vergroot.

f. Energievoorziening

1. Een omvangrijk programma van energiebesparende maatregelen ter uiteindelijke stabilisering van het energiegebruik en omschakeling op duurzame energiebronnen zal o.a. bestaan uit:

- a. energiebewuster bouw en inrichting; verscherpte normen voor verbeterde warmte-isolatie van woningen en gebouwen, installatie van zuiniger verwarmingen (waarvoor de subsidie-mogelijkheden worden verruimd); het bevorderen van hypoteken voor woning-isolatie;
- b. het gebruik van afvalwarmte;
- c. toepassing van groot- en kleinschalige vormen van warmtekrachtkoppeling;
- d. stringente normen voor produktie of invoer van energieverbruikende duurzame consumptiegoederen;
- e. vermindering van de verplaatsingsbehoefte a.g.v. de ruimtelijke ordening;
- f. bevordering van selektief autogebruik en van zuiniger auto's, uitbreiding en bevoorrechtiging van het openbaar vervoer;
- g. stelselmatige vermindering der industriële energie-intensiteit, zoals door aanpassing van de goedkope grootverbruikers-tarieven;
- h. wettelijke mogelijkheden om aanvragen voor energie t.b.v. niet-partikulieren te toetsen aan maatschappelijke behoeften;
- i. de meest geavanceerde technische voorzieningen om de schade aan het milieu als gevolg van de noodzakelijke uitbreiding van kolengebruik zoveel mogelijk te beperken.

2. Onderzoek, ontwikkeling en gebruik van duurzame energiebronnen (wind, zon) worden krachtig gesteund, mede door gelden die nu nog voor kernenergie-onderzoek worden uitgetrokken.

3. De bestaande kerncentrales in Nederland worden zo spoedig als technisch mogelijk gesloten, en er worden geen nieuwe gebouwd. Ook in internationale organen maakt Nederland zich sterk voor sluiting van centrales.

Er vindt geen opslag of dumping van radio-actief afval plaats in zoutkoepels, zee of oceaan; proefboringen worden als overbodig van de hand gewezen.

Nederland werkt niet langer mee aan opwerkingsactiviteiten en is zo niet langer verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een plutonium-ekonomie. De Nederlandse bijdragen aan Kalkar en Super Phoenix worden gestaakt. Nederland geeft geen medewerking aan nieuwe verrijgingskontrakten van URENCO, zodat de UCN na afloop van de nu bindende kontrakten gesloten kan worden.

Kernsplijtingsonderzoek wordt alleen nog gericht op veilige ontmanteling en berging van bestaande splitsingssystemen alsmede op medische toepassingen van de kernfysica. Ontwikkelingen in het kernenergieonderzoek in het buitenland worden actief gevolgd.

4. Een toename van het gebruik van kolen voor energieopwekking en anderszins mag niet gepaard gaan met een aanmerkelijke toename van de luchtverontreiniging. Daarom wordt onderzoek naar de milieugevolgen van het gebruik van fossiele brandstoffen, in het bijzonder kolen, sterk bevorderd.

5. Het centraal ontwikkelingsplan bevat een energiehoofdstuk. Daarin zijn het elektriciteitsplan en het plan voor de gasafzet opgenomen, die door het parlement worden vastgesteld. De gemeenschapsinvloed in het beheer over de Ned. aardgas voorraad wordt vergroot door uitbreiding van de overheidsparticipatie in NAM en Gasunie. Het staatsaandeel in de aardgasbaten wordt verhoogd.

6. Om de energievoorziening veilig te stellen wordt een staatsonderneming opgericht voor aan- en verkoop, exploitatie en exploitatie van kolen, olie en gas, en krijgt de overheid volledige inzage in de gegevens van oliemaatschappijen m.b.t. de Nederlandse energievoorziening.

7. De exportprijs van het Nederlandse aardgas wordt zo spoedig mogelijk volledig gekoppeld aan het niveau van de olieprijs. Verdere verhoging van de klein-verbruikersprijs zal zonnodig worden gekompenseerd. De mogelijkheid van een progressief energietarief wordt verder onderzocht.

8. Het wordt mogelijk gemaakt, overtollige energie, opgewekt door partikulieren te leveren aan het landelijke energienet.

9. Nederland stimuleert vooral kleinschalige energieprojecten in de Derde Wereld, die ten goede komen aan de armste bevolkingsgroepen.

g. Konsumptie

1. Uitgangspunt van het konsumptiebeleid is de zo goed mogelijke vervulling van maatschappelijk verantwoorde behoeften. Het centraal ontwikkelingsplan is daar mede op afgestemd.

2. Konsumptie die minder gewenst is, b.v. uit het oogpunt van energie, grondstoffen, ruimtelijke ordening, gezondheid of milieu, wordt afgeremd. Dit gebeurt door voorlichting, voorschriften aan producenten, importeurs en handelaars en financiële maatregelen.

3. Konsumptie van schadelijke produkten wordt tegengegaan. Reklame voor alcohol, snoep en rookwaren wordt aan banden gelegd en op radio en t.v. onmiddellijk afgeschaft. Reklame voor geneesmiddelen wordt verboden.

4. De niet-kommerciële voorlichting van consumenten via radio en t.v. wordt uitgebreid; ook in het onderwijs besteedt men — op roldoorbrekende wijze — aandacht aan kritisch konsumentengedrag.

5. Om verder de invloed van consumenten ten opzichte van de producenten te vergroten worden konsumentenorganisaties door de overheid ondersteund en krijgen deze meer invloed in de reclamekode-kommissie.

6. Informatie over de aangeboden goederen en diensten wordt verbeterd. Etiketten moeten informatie geven over inhoud en samenstelling, alsmede de prijs; de naleving van deze verplichting wordt verscherpt. Misleidende prijsaanduidingen worden tegengegaan.

7. Er komt een klachtenbureau voor consumenten en wettelijke regelingen voor standaardvoorwaarden, produktaansprakelijkheid, konsumentenkoop en herziening van de Warenwet.

h. Kapitaalvoorzieningen

1. Ondernemingen zijn verplicht het Ministerie van Economische Zaken desgevraagd (zo nodig onder geheimhouding) te informeren over hun financiële positie. De Tweede Kamer-kommissie voor Economische Zaken heeft toegang tot deze gegevens.

2. Invoer en uitvoer van kapitaal moeten stroken met de doelstellingen van het centraal ontwikkelingsplan. Door grotere controle op o.a. banken en pensioenfondsen wordt een betere beheersing van kapitaalstromen mogelijk gemaakt. Daarbij worden de belangen van Derde Wereldlanden in acht genomen.

3. Instellingen, zoals pensioenfondsen en andere institutionele beleggers, worden aan beleggingsvoorschriften onderworpen, waardoor de richting van beleggingen afgestemd wordt op de doeleinden van het centraal ontwikkelingsplan.

4. De Postbank komt spoedig tot stand. De dienstverlening wordt ten minste even uitgebreid als die van de partikuliere banken. Het kredietbeleid van Postbank, Nationale Investeringsbank en Nederlandse participatie-maatschappij wordt, onder controle van het parlement, in het bijzonder gericht op de doeleinden van het centraal ontwikkelingsplan. Bij partikuliere banken en verzekeringsmaatschappijen worden regeringscommissarissen benoemd, die onderhevig zijn aan parlementaire controle.

5. Er komt een staatsverzekeringsmaatschappij. Het toezicht op tarieven en verzekeringsvoorwaarden wordt verbeterd. De verstrengeling van banken en verzekeringsmaatschappijen wordt tegengegaan.

6. Er komt spoedig een wettelijke regeling tot stand die alle werknemers, zowel in het partikuliere bedrijfsleven als bij de overheid, een kollektief recht geeft op een deel van de vermogensaanwas in ondernemingen.

7. De handel in effecten wordt onder stringent overheidstoezicht gebracht. In verband daarmee komen er o.a. voorschriften ter bestrijding van het misbruik van voorkennis.

7. Arbeidsverdeling en arbeidsmarkt

a. Op ten minste drie manieren wordt het tekort aan arbeidsplaatsen bestreden:

1. betere ordening en sturing, gericht op het scheppen van maatschappelijk nuttige banen;
2. betere verdeling van beschikbaar werk;
3. verbetering van de werking van de arbeidsmarkt.

b. Het beschikbare werk wordt beter verdeeld door:

— wettelijk geregelde arbeidstijdverkorting per dag, waarbij het streven is naar een vijfjarige werkdag;

— deeltijdarbeid, waar mogelijk met bedrijfstijdverlenging, hetgeen echter niet mag leiden tot een nieuwe volkontinu.

In de periode hiernaan voorafgaande wordt deeltijdarbeid gezien als nuttig instrument om de arbeidsparticipatie te vergroten. Deeltijdarbeid moet voldoen aan de volgende voorwaarden:

— zij moet zo snel mogelijk echt verdeeld worden over de seksen;

— zij mag niet leiden tot verlies aan arbeidsplaatsen;

— zij mag niet worden beperkt tot lagere functies en taakgebieden;

— zij moet een gelijke rechtspositie genieten als voltijdarbeid.

De overheid geeft op dit punt het voorbeeld. De vijfploegendienst dient in de komende regeerperiode ingevoerd te worden. Eventueel noodzakelijk overwerk zal zoveel mogelijk worden vergoed in vrije tijd.

c. Op alle ministeries wordt het beleid mede gericht op het gelijkelijk kunnen deelnemen van vrouwen en mannen aan arbeid binnens- en buitenshuis. De wetten gelijke beloning en gelijke behandeling in het arbeidsproces worden strikt nageleefd. Hiertoe krijgt de commissie, die hierop toezicht houdt zelfstandige onderzoeksbevoegdheid; zij accepteert ook klachten die door niet direct betrokkenen worden ingediend. De sanktiemogelijkheden worden uitgebreid.

d. Er wordt onderzoek gedaan naar de organisatorische, financiële en sociale gevolgen bij (overheids-)bedrijven van invoering van de 5-urige werkdag met eventuele verlenging van de bedrijfstijd. Ook wordt onderzoek gedaan naar de mogelijkheid en wenselijkheid van betaald educatief verlof, alsmede de eventuele omvang en grenzen daarvan.

e. In de WIR wordt een regeling opgenomen waardoor bedrijven, in regio's met een hoge werkloosheid onder vrouwen, subsidies krijgen voor arbeidstijdverkorting per dag indien dit aantoonbaar tot gevolg heeft, dat er een groot aantal arbeidsplaatsen door vrouwen wordt bezet. De overheid start zelf experimenten met de 5-urige werkdag.

f. Er komt een aanzienlijke uitbreiding van de mogelijkheden voor omscholing en bijscholing. Daarbij wordt bijzondere aandacht gegeven aan de herscholingsmogelijkheden voor migranten in de grote steden. De leeftijdsgrens van 27 jaar voor het leerlingstelsel dient te vervallen, zodat mensen, die op latere leeftijd nog willen om-/her- of bijscholen, dit via het leerlingstelsel kunnen doen. Voor vrouwen, die na het onderbreken van beroeps carrière weer aan het arbeidsproces willen deelnemen, dienen mogelijkheden voor „tussenscholing” te worden geschapen. Werklozen nemen deel aan omscholing als ze daardoor uitzicht op een duurzame baan krijgen. Langdurige werklozen kunnen met behoud van hun uitkering deelnemen aan dagscholing.

g. De wet op kollektieve arbeidsovereenkomsten wordt gewijzigd; bindende overeenkomsten, betrekking hebbend op aantal, kwaliteit en verdeling van arbeidsplaatsen, gerelateerd aan investeringen en winstbesteding, worden mogelijk.

h. Funktionering en bezetting van arbeidsbureaus worden versterkt. Kleine bedrijven krijgen bij de bemiddeling speciale aandacht. Alle werkzoekenden worden door het GAB geregistreerd, zodat ook de thans verborgen werkloosheid tot uiting komt.

i. Geleidelijk neemt de overheid de commerciële bemiddeling van uitzendbureaus over en brengt die samen met niet-commerciële arbeidsbemiddelingsvormen onder bij de arbeidsvoorziening.

j. Overdreven scherpe selectie van sollicitanten door werkgevers wordt onmogelijk gemaakt. Werkgevers krijgen daarbij de plicht om:

1. hun wervings- en selectiebeleid op schrift te zetten (met instemmingsrecht OR) en aan het GAB mede te delen;

2. alle vakatures aan het GAB te melden met opgave van functie-eisen;

3. bij vakatures aan te tonen dat deeltijdarbeid niet mogelijk zou zijn;

4. jaarlijks te rapporteren aan het GAB over de omvang en samenstelling van het personeelsbestand.

k. Werkzoekenden en werkgevers mogen werk, resp. sollicitanten — door arbeidsbureaus bemiddeld — alleen weigeren met opgave van redenen.

l. Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt (vrouwen, jongeren, gedeeltelijk arbeidsongeschikten, etnische minderheden) krijgen betere kansen, doordat werkgevers verplicht worden om een deel van hun werknemers uit die groepen te rekruteren („kwoteringsregeling”). Het toezicht hierop wordt verscherpt.

m. Het ziekteverzuim wordt mede bestreden doordat ondernemingen de arbeidsomstandigheden moeten verbeteren. De bezetting van de arbeidsinspectie wordt uitgebreid.

n. Het begrip passende arbeid mag niet konjunctuur-afhankelijk zijn.

8. Inkomensbeleid en sociale zekerheid

a. De komende vier jaar zal het aantal mensen met een eigen inkomen flink stijgen, het nationale inkomen echter niet. Binnen het kader van een rechtvaardig inkomensbeleid is beheersing van de totale inkomensontwikkeling dan ook noodzakelijk. Daartoe wordt een raamwet op de inkomensvorming ingediend, die alle persoonlijk inkomens betreft.

b. Op grond van deze wet wordt:

1. de stijging van het totaal van de personele inkomens aan een maximum gebonden; dit in samenhang met een taakstelling voor arbeidsplaatsen in het centraal ontwikkelingsplan;

2. vaststelling door de overheid van de loonontwikkeling alleen mogelijk, als er ook een doeltreffende beperking van andere inkomens en binnen de loonsom een rechtvaardiger verdeling plaatsvindt, en als de inkomensontwikkeling wordt gekoppeld aan investeringsplanning en werkgelegenheidsfactoren;

3. de overheid verantwoordelijk voor een meer gelijke inkomensverdeling; daartoe wordt o.m. de werkingssfeer van c.a.o.'s uitgebreid tot alle werknemers van de betrokken bedrijven en worden functies zodanig geherwaardeerd, dat kennisniveau en leidinggeven aan gewicht inboeten, o.a. ten gunste van de beloning voor vuil en onaangenaam werk; de overheid geeft hierbij zo nodig het voorbeeld.

c.1. Er wordt met kracht gestreefd naar een individuele maximum inkomensnorm van netto driemaal het netto minimumloon. Topsalarissen in de overheidssector worden daarbij aangepast; voor de particuliere sector worden de inkomens openbaar en ontwikkelt men met spoed instrumenten die overschrijding van het maximum tegengaan.

2. Vrije beroepen in de gezondheidssector en, voor zover mogelijk, ook in andere sectoren, komen in loondienst bij niet-winstbeogende instellingen.

3. Het tarieven- en vestigingsbeleid wordt scherper, onder meer door verlaging van de norminkomens.

4. Bij de overheid worden nevenverdiensten bestreden, als daarmee de norm van het maximum totaalinkomen wordt overschreden; dubbele banen worden ook in de particuliere sector bestreden.

5. Sekundaire arbeidsvoorwaarden worden voor een ieder zoveel mogelijk gelijkgetrokken. Zo zal de vakantietoelage in een gelijk bedrag voor iedereen worden uitgedrukt.

6. Aftrekposten in de loon- en inkomstenbelasting worden kritisch bekeken. De aftrek van hypotheekrente is alléén mogelijk voor één eigen woning en wordt gebonden aan een maximum (f 300.000,-). Het stelsel van hypotheekrenteaftrek wordt geleidelijk vervangen door een systeem, waarbij gelijk belastingvoordeel geldt bij een gelijk bedrag aan betaalde hypotheekrente, ongeacht het inkomen van de belastingplichtige.

7. Ten einde de mazen in de belastingwetten te dichten, wordt de reparatiewetgeving met kracht voortgezet.

8. Douceurtjes en guden handdrukken worden afgeschaft.

9. De tarieven van vermogensbelasting, successierecht en schenkingsrecht worden verhoogd, maar tevens naar draagkracht vastgesteld. De discriminatie tussen huwelijkse en niet-huwelijkse relaties in de belastingwetgeving wordt beëindigd. Vrijstellingen van schenkingsrecht worden boven f 2000,- afgeschaft. Er wordt een vermogenswinstbelasting ingevoerd.

d. Belastingfraude en belastingvlucht moeten op korte termijn intensiever worden opgespoord en bestreden. Daartoe wordt de fiscale opsporingsdienst versterkt en fraude strenger bestraft. Ook op internationaal terrein neemt Nederland nieuwe initiatieven tot samenwerking met andere landen (om te beginnen via EG en OESO) bij de bestrijding van deze praktijken. Er wordt een bronheffing ingevoerd op alle opbrengsten van roerend kapitaal.

e. Ambtenaren en werknemers bij gesubsidieerde instellingen worden zoveel mogelijk gelijk behandeld als werknemers in de particuliere bedrijven. Dat betekent:

1. vrije onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden en arbeidsplaatsen binnen de begrenzing van centraal ontwikkelingsplan en begroting;

2. stakingsrecht voor ambtenaren;

3. pakketvergelijking van ambtelijke arbeidsvoorwaarden met die in het particuliere bedrijfsleven; bij die vergelijking worden materiële en immateriële kanten van het werk betrokken;

4. de eigen positie van de trendvolgers krijgt hierbij speciale aandacht.

1. Er wordt met kracht gewerkt aan een samenhangend beleid tot realisering van de individualisering van inkomen, sociale zekerheid, pensioenvoorziening en belasting met inachtneming van het draagkrachtbeginsel per leefeenheid. Een begin wordt gemaakt met de gelijke behandeling van de gehuwde man en de gehuwde vrouw, c.q. beide partners bij andere samenlevingsvormen, in de belasting-, sociale- en pensioenwetgeving. Kostwinnersfaciliteiten worden het eerst bij de hoge inkomens afgebouwd.

g. Er komt een verruiming van de minimum-inkomensgarantie, om te beginnen voor de oudere zelfstandige.

h. Er wordt een minimum-uurloon ingevoerd, ook voor werknemers die minder dan een derde van de normale arbeidstijd werken.

i. De financiering van de gezondheidsvoorziening wordt gebaseerd op een door de overheid gecontroleerd budgetstelsel in plaats van op betaling per verrichting.

j. De hoogte van sociale uitkeringen blijft gekoppeld aan de inkomensontwikkeling van de werkenden.

k. De laagste sociale uitkeringen zijn netto even hoog als het schone minimumloon.

1. Het recht op betaalde arbeid voor iedereen brengt met zich, dat het recht op een sociale verzekeringsuitkering een individueel (voor mannen en vrouwen gelijk) minimum uitkeringsrecht wordt. Om individualisering in de sociale zekerheid te verwezenlijken komt er — na een overgangsregeling — een nieuw individueel minimum uitkeringsrecht en een maximum uitkeringsniveau, ook voor meerpersoonshuishoudens.

m. De uitvoeringsorganisatie van de sociale zekerheid wordt beter afgestemd op doorzichtigheid voor en bereikbaarheid door cliënten.

n. Er komt een verplichte pensioenverzekering met een bovengrens voor iedereen. De uitvoering komt in handen van een beperkt aantal instellingen zonder winstoogmerk. De belegging van pensioenpremies wordt afgestemd op maatschappelijke prioriteiten.

o. In de ziekwet en in de WAO komt een eigen risico voor ondernemingen.

p. Er komt één Werkloosheidswet, ter vervanging van de huidige Werkloosheidswet, de Wet Werkloosheidsvoorziening en de Rijksregeling Werkloze Werknemers. Daarna worden Ziekwet, Arbeidsongeschiktheidswet (WAO) met de nieuwe Werkloosheidswet versmolten tot één loondervingsverzekering voor werknemers.

q. Kinderbijslag wordt inkomensafhankelijk (eventueel door deze belastbaar maken).

r. Belasting en premiedruk worden in elkaar verweven, zodat een evenwichtiger drukverdeling ontstaat. Er wordt naar gestreefd de werkgeversbijdrage in de sociale verzekering minder op de loonsom en meer op basis b.v. van omzet of

toegevoegde waarde te laten drukken.

s. Het zwangerschapsverlof wordt geleidelijk verlengd; het bevallingsverlof wordt uitgebreid van 6 naar 10 weken. Er komt een recht op onbetaald ouderverlof met behoud van de arbeidsplaats voor ouders of verzorgers van jonge kinderen.

t. Misbruik en oneigenlijk gebruik van de sociale verzekering door werkgever en werknemer worden opgespoord en gestraft. Om te voorkomen dat mensen onnodig op sociale voorzieningen worden teruggeworpen, zorgen welzijnswerk, gezondheidszorg en arbeidsbemiddeling in nauwe samenwerking voor een betere begeleiding.

II. WERKEN VOOR WONEN

A. RUIMTELIJKE ORDENING

Het ruimtelijk beleid wordt gericht op een eerlijker verdeling van de schaarse ruimte. Daarvoor is nodig dat:

1. door opwaardering van het stedelijk milieu en hoge prioriteit voor stadsvernieuwing de trek uit de steden wordt afgeremd;
2. wonen, werken, winkelen, recreatie- en welzijnsvoorzieningen zoveel mogelijk vervlochten worden, zodat de noodzakelijke mobiliteit wordt teruggedrongen en verkeersstromen worden beperkt;
3. nieuwe woon- en werkgebieden worden afgestemd op openbaar vervoer;
4. voortdurend rekening wordt gehouden met nieuwe ontwikkelingen zoals: een grotere deelneming van vrouwen aan het arbeidsproces, een veranderde bevolkingsopbouw, meer vrije tijd en behoefte aan andere woonvormen;
5. natuur, milieu en landschap ontzien worden.

Deze doelstellingen worden met een aantal maatregelen nagestreefd:

1. Een samenhangende en versnelde aanpak van de stadsvernieuwing als eerste prioriteit. Financiën, arbeidskracht en wettelijke instrumenten binnen het geheel van overheidsbeleid worden daarom bij voorrang ingezet voor versterking van de woon- en verzorgingsfunctie der oude buurten en voor herstel van de centra.
2. Meer dan tot nu toe worden bouwlokaties binnen het stedelijk gebied benut. Bouwen in hoge dichtheden wordt bevorderd, waarbij een veilige en leefbare woonomgeving een eerste vereiste is.
3. Voorzover de trek uit de steden niet volledig is terug te dringen, wordt ze opgevangen in groeikernen en -steden, bij voorkeur waar goed openbaar vervoer al aanwezig is of snel kan komen. Tevens wordt de werkgelegenheid in die groeiplaatsen bevorderd.
4. Binnen de woonomgeving komen gevarieerde recreatie- en welzijnsvoorzieningen. De aanleg van een fietspadennet in en rond de steden wordt bevorderd.
5. Ook uit een oogpunt van ruimtelijk beleid is het van belang dat de werkgelegenheid in de economisch zwakkere regio's wordt versterkt o.a. door een gericht spreidings- en stimuleringsbeleid.
6. De leefbaarheid van kleine kernen wordt gewaarborgd, o.a. door het mogelijk maken van sociale woningbouw voor lokale behoefte, het handhaven van aanwezige en zonodig instellen van goede voorzieningen, door verbetering van het streekvervoer en aanleg fietspaden.
7. Het bezit van tweede woningen wordt tegengegaan door nieuwbouw ervan te beëindigen, de renteaftrek af te schaffen en/of het huurwaardeforfait te verhogen, en door invoering van een gemeentelijk vergunningstelsel. De beschikbare ruimte wordt bij voorrang gebruikt voor een groter aanbod van recreatiewoningen t.b.v. de lagere inkomensgroepen; er komt prijsbeheersing en betere rechtsbescherming voor de

huur van vakantiehuisjes en caravans, c.q. standplaatsen.

8. De grond komt geleidelijk in gemeenschapshanden. Mogelijkheden tot verwerving worden verruimd door onder meer voorkeursrecht voor gemeenten tot aankoop dan wel onteigening tegen gebruikswaarde. Er komt een actief aankoopbeleid, dat is gekoppeld aan uitgifte in erfpacht en een landelijk financieringsstelsel. Daarin wordt voorrang gegeven aan stadsvernieuwinggebieden. Speculatie wordt scherp bestreden.

9. De wet ruimtelijke ordening wordt herzien om een slagvaardig en doorzichtig beleid mogelijk te maken. Onteigeningsmogelijkheden worden vergroot en procedures, met name het kroonberoep, versneld. Snelle invoering van een Wet Stadsvernieuwing moet samenhangende instrumenten opleveren om de kwaliteit van woningen en woonomgeving te beschermen en te verbeteren.

B. VERKEER EN VERVOER

De overheid heeft bij het inhoud geven aan ieders recht om zich te verplaatsen rekening te houden met de kwaliteit van de leefomgeving, zuinig ruimtegebruik en energiebesparing. Daarbij staan de verkeersveiligheid en de bescherming van de kwetsbare groepen in het verkeer voorop. Openbaar vervoer en langzaam verkeer worden dan ook sterk bevorderd. Ook voor het goederenvervoer wordt een samenhangend beleid ontwikkeld dat mede op deze maatschappelijke uitgangspunten is gebaseerd.

1. Openbaar vervoer en autoverkeer

a. Het gebruik van openbaar vervoer wordt gestimuleerd door zo laag mogelijke tarieven, die minder stijgen dan de kosten van levensonderhoud; stijging der vervoerskosten boven die norm wordt opgevangen door vergroting van de doelmatigheid en passagiersaanbod. De mogelijkheid van gratis openbaar vervoer wordt onderzocht.

b. De reistijd van het openbaar vervoer wordt verkort door de aanleg van vrije banen en door voorrang op het overige verkeer.

c. De aanleg van nieuwe autosnelwegen wordt sterk vermindert, het railnet uitgebreid; de trein wordt dichter bij de reizigers gebracht door opening van nieuwe stations.

d. Serviceverlening wordt verbeterd o.m. door uitbreiding van het personeel en door een betere afstemming van de dienstregelingen van de diverse vervoersondernemingen, het openbaar vervoer wordt beter toegankelijk voor gehandicapten.

e. Ook kernen in minder bevolkte gebieden hebben recht op openbaar vervoer; instelling van nieuwe lijnen en opvoering van frequenties bij het streekvervoer draagt daartoe bij, aangevuld met vormen van individueel openbaar vervoer.

f. Het individueel openbaar vervoer wordt bevorderd, de taxi gepopulariseerd door ruimere beschikbaarheid en door nieuwe betaalbare vormen van gebruik (verhuur per zitplaats, lijn- en wijktaxi's).

g. De Rijksoverheid stelt een globaal normeringssysteem vast ten behoeve van de verdeling van de gelden voor het openbaar vervoer. De gemeenten bepalen zelf welke prioriteiten zij stellen bij de besteding van dit geld.

2. Verkeersveiligheid en langzaam verkeer

Er komt een nationaal plan voor de verkeersveiligheid waarin de bescherming van kwetsbare verkeersdeelnemers (kinderen, bejaarden, voetgangers, gehandicapten en fietsers) centraal staat:

- a. Bij voorrang aanpak van de ergste verkeersongevallenconcentraties, zowel binnen als buiten de bebouwde kom.
- b. Herindeling van het wegennet in de bebouwde gebieden, in verkeersaders en verblijfsgebieden.
- c. Het gemotoriseerd verkeer in verblijfsgebieden wordt ondergeschikt gemaakt aan voetgangers en fietsers door verlaag van de maximum snelheid en aanpassing van het straatprofiel en de verkeersregels.
- d. Deugdelijke scheiding van ongelijke verkeerssoorten op de verkeersaders.

C. NATUUR, MILIEU EN LANDSCHAP

De landschappelijke en natuurlijke gevarieerdheid van ons land moet worden behouden en waar nodig hersteld. Om te voorkomen dat de gezondheid en het welzijn van de mens, dier en plant schade lijden, streven we met kracht naar het terugdringen van de verontreiniging van water, bodem en lucht en het verminderen van geluidshinder. Het milieubeleid moet primair gericht zijn op bestrijding van de verontreiniging bij de bron. Natuur- en milieubehoud en zuinigheid met energie en schaarse stoffen worden toetsingsgronden voor het ruimtelijk en sociaal-ekonomisch beleid.

1. Het beleid voor landschaps- en natuurbehoud in de kwetsbare landelijke gebieden richt zich op een kleinschalige aanpak; het bevordert de ontwikkeling van een daarin passend agrarisch bedrijf, waarbij z.g. beheerstaken redelijk worden uitgevoerd.

2. Natuurgebieden en waardevolle landschappen worden beschermd (eventueel met bufferzones), onderhouden en waar nodig hersteld.

2b. Er wordt in samenwerking met particuliere organisaties zonder winst oogmerk een tienjarenaankoopplan voor veilig te stellen gebieden opgesteld.

2c. Met name het Waddengebied, inclusief het Lauwersmeer, de Oosterschelde, de Biesbosch en het Verdronken Land van Saeftinghe worden beschermd natuurgebied.

2d. Inpoldering van de Markerwaard vindt niet plaats.

2e. De totale oppervlakte aan militair oefenterrein wordt verminderd; de militaire oefenterreinen in het Waddengebied (inclusief het Lauwersmeer) worden opgeheven.

3. De capaciteitsgrens van Schiphol en de overige burger- en militaire vliegvelden wordt vastgesteld binnen de wettelijke norm voor luchtvaartlawaai; er komt geen vijfde baan op Schiphol, de vierde baan wordt gedraaid. Er wordt gestreefd naar een zodanige beheersing van de groei van de luchtvaart, dat Schiphol de groei binnen de gestelde grenzen kan opvangen en de aanleg van een aanvullende c.q. tweede nationale luchthaven vermeden kan worden.

Het binnenlands luchtverkeer en het aantal regionale vliegvelden wordt beperkt. Zestienhoven verdwijnt. Als alternatief voor de luchtvaart op korte en middellange afstanden wordt het internationale railverkeer bevorderd.

4. Het zeehavenbeleid is gericht op geleidelijke ontwikkeling,

met behoud van de eigen functie in het nationale en internationale transport en de daarop gerichte industriële bedrijvigheid. Uit oogpunt van milieubelasting en regionaal beleid wordt spreiding van nieuwe zeehavenactiviteiten nagestreefd.

5. Het milieu van de Noordzee, de grote rivieren en dat van de kust (-wateren) wordt beschermd en waar nodig hersteld; activiteiten op en rond de Noordzee worden hierop afgestemd. Internationaal wordt er met kracht naar gestreefd het lozen en dumpen van schadelijke stoffen in een periode van vier jaar te stoppen.

6. Het ontgrondingsbeleid moet verdere aantasting van natuur- en landschap voorkomen. Waar ontgroning onontkoombaar is, dient de financiering uit een opslag op de prijs van de gewonnen grondstoffen te worden verzekerd.

7. De produktie en het gebruik van wegwerp- en milieuschadelijke artikelen worden tegengegaan en hergebruik van afvalstoffen bevordert uit het oogpunt van energie- en grondstoffenbesparing en het voorkomen van afvalbergen.

8. Bestaande en nieuw te treffen regelingen op milieugebied worden gestroomlijnd in een milieukaderwet, die o.a. voorziet in milieu-effektrapportage, normstelling en milieubeleidsplanning. Hierop vooruitlopend past de overheid voor haar eigen activiteiten al milieu-effektrapportage toe.

9. Wetten op bodembescherming en milieu-gevaarlijke stoffen worden ingevoerd. Voor de uitvoering en de controle op de naleving van milieuwetten komen tijdig voldoende middelen beschikbaar, gekoppeld aan uitvoeringsschema's. Uitgangspunt is: de vervuiler betaalt.

10. De wetgeving ten aanzien van aanvoer, doorvoer, opslag, afvoer en gebruik van gevaarlijke stoffen en in het bijzonder van vloeibare gassen wordt herzien, zodanig dat een integrale beoordeling van de toelaatbaarheid van bepaalde ontwikkelingen mogelijk wordt.

11. Proefboringen t.b.v. het bergen van (radioactief-)afval vinden niet plaats. Er komt een onderzoek naar de opslagmogelijkheden van nu al aanwezig of nog te vormen (radioactief-)afval.

12. I.v.m. de handhaving of verhoging van kwaliteit en hoeveelheid van het grondwater komt er zo spoedig mogelijk een meer-omvattend stelsel van vergunningen voor grondwateronttrekking.

13. Op korte termijn komt er een nieuwe waterschapswet tot stand. Besturen van organen als waterschappen worden gedemocratiseerd.

14. Grensoverschrijdende milieuverontreiniging zoals van lucht, water en radioactieve stralingen wordt in overleg met nabuurlanden tegengegaan.

15. Het storten of verbranden van huishoudelijk afval wordt tegengegaan. Er wordt gestreefd dat het huishoudelijk afval op een dusdanige wijze verwerkt wordt, dat hergebruik mogelijk is en kompost gewonnen kan worden.

16. Er komen wettelijke mogelijkheden voor het afsluiten van wegen ter bescherming van natuur, milieu en landschap.

D. VOLKSHUIS-VESTING

Het volkshuisvestingsbeleid is gericht op het realiseren van gelijke rechten op huisvesting en het voorzien in de woonbehoefte van iedereen van 18 jaar en ouder die zelfstandig of in zelfgekozen groepsverband wil wonen; op medezeggenschap van bewoners over hun woning en woonomgeving en op een rechtvaardige verdeling van woonruimten en lasten. Deze doelstellingen zijn niet in vier jaar te realiseren en daarom bij voorrang gericht op groepen die in de knel zitten. Daartoe wordt de bouwproduktie opgevoerd en de verdeling van de bestaande woningvoorraad verbeterd.

1. Bouwproduktie

a. De woningbehoefte is veel groter gebleken dan indertijd is verondersteld. We komen daar allereerst aan tegemoet door aanzienlijke verhoging van het meerjarenprogramma voor nieuwbouw en woningverbetering. Dit programma wordt in

de eerste plaats gericht op de laagstbetaalden en op de z.g. nieuwe woningnood onder één- en tweepersoonshuishoudens. Gezien het tekortschieten van financiën en/of arbeids- en bouwcapaciteit wordt de dure nieuwbouw beperkt.

b. De „nieuwe” woningnood, met name onder de jongeren, wordt vooral bestreden door:

1. het bouwen van kleine woningen en van wooneenheden, die later kunnen worden samengevoegd, alsmede van woningen, geschikt voor groepsbewoning;

2. het zonodig verplichten van gemeenten om meer woonruimte voor één- en tweepersoonshuishoudens te bouwen; waar mogelijk door verbouw en splitsing van bestaande panden en woningen;

3. het zonodig verplichten van woningcorporaties om zelfstandige woningen aan een aantal alleenstaanden te verhuren.

c. Er worden voldoende geschikte woningen gebouwd of bestaande aangepast waar bejaarden zo lang mogelijk zelfstandig kunnen wonen; tevens wordt in een goede dienstverlening voorzien.

d. De mogelijkheid tot eigen (ver-)bouwactiviteiten wordt verruimd, door vereenvoudiging van de procedure door het aanvragen van een bouwvergunning.

e. Er komen meerjarenplannen voor nieuwbouw, verbetering en vervanging op basis van, in de woningwet verankerde, volkshuisvestingsplannen, die door de gemeenteraden worden vastgesteld; daarnaast een periodieke inventarisatie naar omvang en kwaliteit van de woningvoorraad en de behoefte.

f. De financiering van nieuwbouw, woningverbetering en verwerving wordt als één geheel door de rijksoverheid veilig gesteld; zo nodig wordt een volkshuisvestingsfonds ingesteld. De hoogte van de financiering van het meerjarige volkshuisvestingsplan wordt jaarlijks vastgesteld en tevens onderverdeeld in posten voor huur, koop, verbetering en verwerving. De financiering wordt onderling inwisselbaar.

g. Institutionele beleggers worden verplicht een deel van hun middelen te bestemmen voor financiering van de volkshuisvesting.

h. De verlichting van woningnood die woonschepen kunnen geven wordt erkend; in het gemeentelijk, regionaal en provinciaal ruimtelijk en huisvestingsbeleid worden de noodzakelijke voorwaarden voor deze woonvorm geschapen.

i. Openbare gebouwen worden beter toegankelijk gemaakt voor lichamelijk gehandicapten. In de nieuwbouw en de bestaande woningvoorraad worden voldoende woningen geschikt gemaakt voor zelfstandige bewoning door lichamelijk gehandicapten.

j. Bestaande regelingen worden aangepast om nieuwe woonvormen zoals groepsbewoning, wonen met gemeenschappelijke ruimtes en dergelijke mogelijk te maken.

k. Initiatieven tot stichting van lokale bouwbedrijven in handen van niet winstbeogende instellingen of de overheid zullen worden ondersteund.

2. Stadsvernieuwing

a. De prioriteit die de stadsvernieuwing binnen het geheel van overheidsbeleid krijgt, komt tot uitdrukking in een „Delta-plan voor de stadsvernieuwing”, opgesteld op grond van behoefteramingen van de gemeenten.

b. Uitgangspunt voor de stadsvernieuwing is het „bouwen voor de buurt”. Het huur- en subsidiebeleid wordt hierop gericht.

c. Het beleid ten aanzien van de woningvoorraad is gericht op behoud en herstel; onderhoud wordt daarom bevorderd.

d. Verwaarlozing van onderhoud en weigering van verbetering kunnen leiden tot onteigening.

e. Waar afbraak niet te voorkomen is, vindt aansluitend vervangende nieuwbouw plaats.

f. In de stadsvernieuwingsgebieden krijgt de verwerving van particuliere huurwoningen door gemeenten voorrang.

g. Bewoners en gemeenten krijgen een grotere invloed op de keuze tussen woningverbetering en nieuwbouw; subsidieregelingen worden daarop afgestemd. Het systeem van vergelijkings- en garantiehuren in het kader van de stadsvernieuwing wordt gehandhaafd respectievelijk weer ingevoerd.

h. Voorzover de financiën tekort schieten, krijgen de gebieden waar de nood het hoogst is voorrang.

i. In stadsvernieuwingsgebieden wordt het oprichten van buurtgebonden beheerscorporaties bevorderd.

j. De subsidiëring van eigenaren/bewoners voor het verbeteren van hun woningen wordt aan het inkomen gekoppeld; er komen maatregelen om gesubsidieerde vermogenswinsten te voorkomen.

k. Er komt een voorkeursrecht van gemeenten in stadsvernieuwingsgebieden, met onteigeningsmogelijkheid volgens een waarderingsstelsel.

l. Het monumentenbeleid dient te passen binnen de uitgangspunten van de stadsvernieuwing. Onderzocht wordt of woonhuismonumenten na restauratie ook in de sociale sektor kunnen worden verhuurd.

m. Bij nieuwbouw in hoge dichtheden in stadsvernieuwingsgebieden worden, indien nodig, gebouwde stallingsvoorzieningen voor bewonersparkeren gesubsidieerd.

n. Koördinatie op rijksniveau waarborgt integrale aanpak van de stadsvernieuwing d.m.v. regelingen met betrekking tot midden- en kleinbedrijf, winkel-, welzijns-, verkeers- en parkeervoorzieningen.

3. Huisvesting

a. Er komt een Huisvestingswet, die de verdeling van alle huur- en eigen woningen regelt en de transakties reguleert. In de wet worden lokale en regionale voorrangsregels vastgelegd voor het beleid met betrekking tot de volkshuisvesting, stadsvernieuwing en planologie. Uitgangspunt van de wet is dat de gemeenten de eerstverantwoordelijken zijn voor het huisvestingsbeleid en de uitvoering daarvan.

b. Vooruitlopend hierop wordt de Woonruimtetwet landelijk voor alle woningen van kracht.

c. Te beginnen met huurwoningen en een in te stellen sociale eigenwoningsektor gaan transakties lopen via (gemeentelijke) woningbanken op basis van een waarderingsstelsel. Geleidelijk worden alle woningen onder dit regime gebracht.

d. Leegstandswetgeving voorkomt langdurige leegstand en maakt het vorderen van woningen en andere gebouwen eenvoudiger.

e. Zowel voor huurders als eigenaar-bewoners worden de woonlasten (de prijs voor het enkele gebruik van woonruimte) meer dan nu afhankelijk van het inkomen en van de kwaliteit van de woning.

— Voor nieuwe huurwoningen betekent dit de daadwerkelijke realisering van de volkshuisvestingsprijs, dat wil zeggen, dat de huur van een nieuwe woning, bij een gegeven kwaliteit, zodanig is dat een bewoner met een modaal inkomen geen individuele huursubsidie behoeft.

— Daar het percentage van de jaarlijkse huurverhoging sterker dan tot nu toe wordt gerelateerd aan de jaarlijkse bouwkostenstijging, is beheersing van de bouwkosten (zonder vermindering van kwaliteit) een eerste vereiste. Daarnaast moet het woningwaarderingssysteem de huren van bestaande woningen meer in verhouding brengen met hun kwaliteit. Indien hoge huurlasten ontstaan, worden deze gecompenseerd door individuele huursubsidie.

— Door een verhoging van het huurwaardeforfait en beperking van de rente-af trek op hypotheek van dure woningen worden woonlasten van eigenaren meer in overeenstemming gebracht met die van huurders.

— Onderzocht wordt welke mogelijkheden er zijn om te komen tot een stelsel van subsidies en heffingen om voor huurders en eigenaren de woonlasten meer af te stemmen op het inkomen en de kwaliteit van de woning en de woningbezetting.

f. De individuele huursubsidie wordt wettelijk geregeld; de minima van de huidige tabel worden niet aangetast, voor een modaal inkomen is een percentage van 17% van het belastbaar inkomen een redelijke huurquote.

— Er wordt een huurgewenningsbijdrageregeling ingevoerd, die benut wordt als instrument voor een doelmatiger woonruimteverdeling.

4. Democrativering en beheer

a. Door herverkaveling van het korporatiebezit over buurt- en wijkgebonden beheerscorporaties, en door democratisering van de korporaties krijgen bewoners een grotere invloed

op woning, woonomgeving en de wijk. Het toelaten van nieuwe woningbouwcorporaties wordt daarop afgestemd. Het Rijk steunt landelijke bewonersorganisaties en organisaties van woningzoekenden.

b. Huurwoningen behoren door niet-winstbeogende instellingen geëxploiteerd te worden. Het partiuliere huurwoningbezit wordt geleidelijk teruggedrongen. Voorkeursrecht voor gemeenten, regulering van de prijs en subsidie moeten voortzetting van exploitatie in de huursektor mogelijk maken.

c. Vooruitlopend op het bovenstaande wordt het verhuren van woningen aan regels gebonden. Bewoners van partikuliere huurwoningen krijgen zoveel mogelijk dezelfde rechten als die van korporatiewoningen.

d. Verkoop van partikuliere huurwoningen aan partikulieren wordt zoveel mogelijk tegengegaan en aan regels gebonden. Gemeenten krijgen meer bevoegdheden, het splitsen van huurpanden in koopappartementen zonodig te verbieden.

e. Er komt een sociale eigen-woningsektor in korporatieverband waarvan woonlasten en transakties blijvend worden gereguleerd. Geleidelijk wordt deze sektor van zgn. gebonden eigendom ook met bestaande woningen uitgebreid. Hierdoor wordt het eigen woningbezit voor meer mensen toegankelijk gemaakt.

f. De positie van de koper wordt wettelijk beschermd, o.a. door het invoeren van een bedenktijd.

g. Verschillen in de positie van huurders en eigenaar-bewoners worden onder meer beperkt door het opzetten en ondersteunen van nieuwe vormen van gemeenschappelijk beheer en eigendom.

h. Gemeente- en korporatiewoningen worden niet verkocht behalve in de sociale eigen-woningsektor en dan nog alleen wanneer het woonruimteverdelingsbeleid dat toelaat.

i. Het rijk stelt gemeenten in staat om daarvoor geschikte panden tijdelijk te laten bewonen; dit in afwachting van definitieve plannen.

j. Commerciële kamerbemiddeling wordt verboden. Dit is een taak voor de gemeentelijke bureaus huisvesting.

III. KWALITEIT DOOR KULTUUR

Nu de grenzen van onze materiële welvaart bereikt zijn, komt het er nog meer op aan ons bestaan op kwaliteit in te stellen. Dat vergt een creatief cultuurbeleid, waarbij alle burgers vanuit hun woon-, leef- en werksituatie betrokken zijn. Cultuurbeleid kan immers geen zaak zijn van een kleine elite, maar gaat over de manier waarop wij met elkaar samenleven. De ongelijke verdeling van inkomen en arbeid, kennis en macht maakt dat velen niet meebeslissen over de kwaliteit van de samenleving. Een samenleving overigens, die door de groeiende betekenis van kulturele minderheden aan pluriformiteit wint. Er wordt te weinig recht gedaan aan de verscheidenheid van gezamenlijke en persoonlijke behoeften. Daardoor raken mensen tussen wal en schip.

Een socialistisch cultuurbeleid dient er dan ook op gericht te zijn dat:

- een ieder, ongeacht afkomst, levensovertuiging, sekse, seksuele voorkeur en kulturele achtergrond zich thuis kan voelen in de eigen leef-, woon- en werkomgeving;
- een ieder actief deel kan nemen aan en zeggenschap kan hebben in de vormgeving van de eigen leefsituatie;
- bestaande machtsstructuren worden doorbroken door decentralisatie en democratisering van beleidsvorming en beheer;
- maatschappelijke bewustwording wordt geactiveerd opdat de deelneming aan de verschillende vormen van zeggenschap wordt vergroot;
- de verschillende voorzieningen op sociaal en cultureel terrein meer in samenhang worden gebracht (integratie) en beter worden afgestemd op die groepen en individuen, die het meest buitenspel staan.

A. KUNSTBELEID

De kunst draagt in belangrijke mate bij tot de kwaliteit van onze samenleving. Daarom dient men kunstproductie te stimuleren en aan het scheppingsproces van kunstenaars alle ruimte te bieden. De kunst geeft met haar vormgeving en artistiek gehalte een geheel eigen reactie op de maatschappelijke werkelijkheid. Dat uit zich vaak in signalen en protesten en in esthetische vormgeving, die bijdragen tot bewustwording en ontplooiing van ieders creatieve vermogens.

Een actief kunstbeleid dient gericht te zijn op:

- het scheppen van ruimte voor de ontwikkeling van een kritisch bewustzijn, creativiteit en originaliteit;
- het bewaren en benutten van kulturele verworvenheden, omdat ook een historisch (kunst-)bewustzijn van waarde is voor een kritisch beoordelen van de eigen samenleving;
- integratie van de kunst in de vormgeving van de samenleving (stedebouw, stadsvernieuwing, ruimtelijk beleid, etc.) en in het onderwijs;
- bevorderen van het kunstbezoek;
- bevorderen van kunstbeoefening voor met name niet traditioneel met kunst verbonden groepen;
- opheffing van de sociale achterstand van vele kunstenaars.

Om bovenstaande te kunnen bereiken stellen we de volgende maatregelen voor:

1. Onderzoek en experiment in de verschillende kunstsektoren

worden gestimuleerd.

2. Kulturele objecten en manifestaties worden toegankelijk gemaakt. Voor de beeldende kunstuitingen betekent dit bijvoorbeeld verruiming van de edukatieve taken van de musea en de kunsttieleen.

3. De betrokkenheid van de bevolking bij de produktie van kunst zal worden bevorderd door:

a. Kunstzinnige vorming en creativiteitsontwikkeling in en buiten het reguliere onderwijs, in een samenhangende voorzieningenstructuur, waarbij een decentrale financiering de voorkeur verdient;

b. Ondersteuning van de niet beroepsmatige kunstbeoefening;

4. Activiteiten die zich richten op maatschappelijke spanningen (kulturele minderheden, oude buurten, nieuwe woningnood, recht op arbeid, emancipatie, etc.) zoals vormingstheater, kritische filmers en fotografen, bepaalde muziekensembles komen in aanmerking voor extra financiële middelen.

5. Kunstenaars worden ingeschakeld bij de zorg voor de bebouwde omgeving. Kennis en inzicht van de ontwerpers (architect, stedenbouwkundige, beeldende kunstenaar) staan in dienst van de gebruikers van de gebouwde omgeving.

6. Het kunstaanbod in de vorm van pauzekoncerten, lunch- en matineevoorstellingen, straatactiviteiten, etc., dat publieksgroepen aantrekt die overdag beschikbaar zijn, wordt gestimuleerd.

7. De kunstzinnige vorming biedt met cursussen, lessen, workshops en dergelijke meer mogelijkheden aan volwassenen.

8. Om te voorkomen dat kunstscheppen een noodlijdende bezigheid wordt, komt er behalve verbetering van de rechtspositie van kunstenaars een ruimer opdrachtenbeleid. Percentage-regelingen worden wettelijk vastgesteld en toekenning van beurzen en stipendia bevorderd, waarbij vrouwelijke kunstenaars speciale aandacht krijgen.

9. De toegankelijkheid van kunsttieleen wordt bevorderd door zoveel mogelijk onderbrenging van artoteken bij bibliotheken.

B. MEDIABELEID

De moderne communicatiemiddelen bepalen in hoge mate het gezicht van onze samenleving en beïnvloeden ook, gezien de toenemende vrije tijd, de actieve en passieve cultuurbeleving.

Een mediabeleid is noodzakelijk, dat moet o.i. gericht zijn op:

- het behoud van pluriformiteit en veelkleurigheid;
- het voorkomen dat de media speelbal worden van commerciële belangen en doelstellingen;
- het tijdig onderkennen van de maatschappelijke gevolgen van technologische veranderingen, zodat op basis daarvan een verantwoord beleid kan worden ontwikkeld;
- uitbreiding, stimulering van omvang, kwaliteit en originaliteit van de Nederlandse programma's temidden van de toenemende internationale concurrentie.

Daartoe staan we de volgende maatregelen voor:

1. Het bedrijfsfonds voor de pers wordt geactiveerd, de pers gesteund waar verlies aan verscheidenheid dreigt, en ruimte

geboden aan nieuwe initiatieven.

2. De niet-kommerciële uitgangspunten van ons omroepbestel blijven gehandhaafd. Advertenties op radio en t.v. zijn toelaatbaar, mits streng gereguleerd en strikt gescheiden van de programma's. Een wijziging van de reclamekode legt het aksent op informatieverstrekking. Reclame voor alcohol, snoep, rookwaren en geneesmiddelen wordt aan banden gelegd. Bevestiging van bestaande rolpatronen wordt tegengegaan, waarbij de overheid het voorbeeld geeft.

3. Er wordt een nieuw systeem van zendtijdverdeling ontworpen, waarbij naast het getal van de geregistreerde aanhang ook kwalitatieve normen, gericht op het behoud van de geprofileerde omroep, in aanmerking worden genomen.

4. Het Nederlandstalig aandeel, met name Nederlandse kunstproducties (film, theater, dans, muziek) in de programmastof wordt aanmerkelijk vergroot; de omroeporganisaties gaan een belangrijker rol spelen bij de activering van de Nederlandse kunstenaars.

5. De regionale omroep, gefinancierd uit de omroepmiddelen, wordt geleidelijk tot het hele land uitgebreid; het aantal hoeft zich niet te beperken tot één per provincie.

6. De concurrentiepositie van de Nederlandse zendgemachtigden jegens derden die commerciële satellietprogramma's voor Nederland vervaardigen, wordt versterkt door een eigensoortig programma-aanbod.

7. De programmatische samenwerking, eventueel per satelliet, met niet-kommerciële buitenlandse zendgemachtigden wordt bevorderd.

8. Nieuwe technische produkten zoals teletekst en viewdata worden onder verantwoordelijkheid van de overheid ingevoerd en afgestemd op maatschappelijke en individuele behoeften; ze mogen de persoonlijke levenssfeer niet aantasten.

C. ONDERWIJS- BELEID

Onderwijs en vorming worden niet alleen gericht op verwerving van kennis en vaardigheden, maar ook van:

— kunstzinnige vermogens; — inzicht in menselijke rolpatronen; — inzicht in de nationale en internationale maatschappelijke verhoudingen; — de uitoefening van een beroep; — het vermogen, deel te nemen aan ontwikkeling en verandering van de samenleving.

Het onderwijsbeleid besteedt — in samenhang met maatregelen vanuit andere beleidssectoren — met name aandacht aan het verbeteren van de maatschappelijke positie van groepen die cultureel en/of sociaal-ekonomisch zijn achtergesteld. Op de terreinen van planning van onderwijsvoorzieningen en uitvoering van onderwijsbeleid worden de bevoegdheden van de gemeentelijke en van de provinciale overheden versterkt.

Onderwijs is een gemeenschapsvoorziening, die in principe ten laste komt van de algemene middelen. Dit geldt in elk geval voor het onderwijs voor leerplichtigen en lage inkomensgroepen. Zolang de onderwijsuitgaven nog in belangrijke mate ten goede komen aan groepen met hoge inkomens, kunnen voor het onderwijs boven de leerplichtige leeftijd correcties worden aangebracht, onder andere via eigen bijdragen naar draagkracht in de onderwijskosten. In een vrij onderwijsbestel bepalen de betrokkenen zelf de richting van het onderwijs op grond van hun levensovertuiging en maatschappijvisie. De openbare school vormt als een school voor allen, ongeacht hun levens- en wereldbeschouwing, een wezenlijk onderdeel van dat bestel.

1. Er komt een wettelijke regeling waardoor een democratische samenstelling van schoolbesturen in het bijzonder onderwijs wordt gegarandeerd. De medezeggenschap van ouders, personeel en oudere leerlingen bij openbaar en bijzonder onderwijs wordt bij wet geregeld.

2. Ter verbetering van de kwaliteit in het onderwijs en ter bestrijding van de werkloosheid in deze sektor wordt een meerjarig arbeidsplaatsenplan opgesteld. Met de onderwijsvakorganisaties wordt overleg gevoerd over de omvang, prioriteiten en financiering van een dergelijk plan.

3. Invoering van de wet op het basisonderwijs wordt met kracht bevorderd door een invoeringsplan dat maatregelen

omvat voor vernieuwing van de opleidingen voor het basisonderwijs, de bijscholing, de begeleiding en de leerplanontwikkeling.

4. Verschraling van onderwijsvoorzieningen in de kleine kerren wordt tegengegaan.

5. Het onderwijsstimuleringsbeleid wordt verdiept en uitgebreid naar het voortgezet onderwijs en naar de categorie 4- tot 6-jarigen. De samenwerking met het welzijnswerk wordt versterkt.

Gerichte maatregelen worden getroffen voor verbetering van het onderwijs voor zowel jongere als oudere anderstaligen. Het beleid wordt er op gericht de verschillende bevolkingsgroepen elkaars cultuur te leren verstaan.

6. Elke basisschool biedt de leerlingen de mogelijkheid één aaneengesloten periode per dag op school te blijven, d.m.v. een continu-rooster of overblijffaciliteiten. De kosten daarvan worden bestreden door verhoging van het bedrag per leerling en door een ouderbijdrage naar draagkracht.

7. De samenwerking tussen de verschillende soorten buitengewoon onderwijs en tussen buitengewoon en gewoon onderwijs wordt bevorderd. Gehandicapte kinderen worden zoveel mogelijk in staat gesteld het gewone onderwijs te volgen.

8. Er wordt een wet op de middenschool ingediend, gericht op de vervanging van de gescheiden onderbouw van het voortgezet onderwijs door één schooltype voor alle leerlingen van 12 tot 16 jaar.

9. In aansluiting op de wet op de middenschool wordt een wijziging op de wet op het voortgezet onderwijs ingediend. Die is dan gericht op een verandering van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs: voorbereidend hoger onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs worden samengebracht in een vernieuwd stelsel van voortgezet onderwijs in de tweede fase.

10. Bovengenoemde veranderingen worden voorbereid via een invoeringsplan met maatregelen voor bijscholing, begeleiding, leerplanontwikkeling (waaronder pedagogisch-didactische vernieuwing en verbreding van het vormingsaanbod), ontwikkelingsprojekten, verspreiding van ervaringen en rechtspositionele konsekventies.

11. In deze regeringsperiode worden voltijdonderwijsvoorzieningen voor 16- tot 18-jarigen als onderdeel van het middelbaar beroepsonderwijs integraal ingevoerd.

12. In de opleiding voor onderwijsgeevenden wordt speciale aandacht besteed aan de vakken- en beroepskeuzebegeleiding. Tevens aan roldeurbreking, zodat jonge mensen worden gestimuleerd tot een toekomstperspektief dat aansluit bij hun begaafdheden i.p.v. hun geslacht.

13. Iedereen krijgt de kans zich ook op latere leeftijd te vormen, te ontwikkelen en bij te scholen, met voorrang van hen die niet of slechts weinig in de gelegenheid zijn geweest een opleiding te volgen.

14. Er komt een wettelijk kader voor alle voorzieningen ten behoeve van vorming en opleiding van volwassenen, met uitzondering van het hoger onderwijs. Daarin wordt de landelijke coördinatie verzekerd en vooral de samenhang en afstemming van plaatselijke en regionale activiteiten. Het leerlingenwezen wordt vernieuwd en verbreed.

15. Tevens wordt een wettelijk kader geschapen waarbinnen het betaald edukatief verlof voor volwassenen, die al of niet betaalde arbeid verrichten, zich geleidelijk kan ontwikkelen. Ook de invoering van het betaalde edukatief verlof geschiedt met voorrang voor hen die slechts weinig opleiding genoten hebben.

16. De oprichting van een open universiteit wordt bevorderd. Zonodig zal voorrang worden gegeven aan de ontwikkeling van de open school.

17. Er komen kwaliteitseisen voor leermiddelen (waarbij met name het aspekt van de roldeurbreking van belang is). Er komt voorts een gecoördineerde konsumentenvoorlichting voor leermiddelen, waarbij het onderwijs zelf betrokken is.

18. Er wordt een ontwikkelingsplan voor het hoger onderwijs bevorderd, dat voorziet in:

— de integratie van hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs;

— toelating tot het hoger onderwijs, zonodig via loting — met voorrang voor diegenen die 25 jaar of ouder zijn en 4 jaar „praktijkervaring” bezitten (waaronder de organisatie van een huishouden) en met positieve discriminatie bij studierichtingen waar een sekse is ondervetegenwoordigd;

— de noodzakelijke kostenbeheersing in het hoger onder-

wijs, vooral door verbeteringen in organisatie en methodiek; — een landelijk beleid dat de nadruk legt op onderzoek en onderwijs.

19. Er wordt een studiefinancieringssysteem ingevoerd voor alle boven 18-jarigen en op alle universiteiten en beroepsonderwijsvoorzieningen. Dat systeem bevat:

- a. een basisbedrag voor iedereen, onafhankelijk van het ouderlijk inkomen;
- b. een aanvulling hierop, afhankelijk van de hoogte van het ouderlijk inkomen;
- c. waar nodig een rentedragende lening, bij voorkeur bij de overheid; afbetaling vindt plaats onder andere in relatie tot later verdiend inkomen.

D. WETENSCHAPS- EN INNOVATIE- BELEID

1. Een verdere vermaatschappelijking van het wetenschapsbeleid wordt nagestreefd d.m.v.:
 - a) openbaarheid en verantwoording van onderzoek;
 - b) toetsing van themakeuze;
 - c) bevordering van „vertaling” van onderzoeksresultaten, ook naar andere dan de traditionele gebruikers.
2. a. Innovatiebeleid en ontwikkelingsonderzoek worden gericht op kennis- en arbeidsintensieve produkten.
- b. Bundeling van het ontwikkelingsonderzoek van (kleine) bedrijven en overheid wordt nagestreefd.
- c. Het aantal transferpunten voor wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling wordt vergroot.

E. MAATSCHAP- PELIJKE DIENST- VERLENING EN SOCIAAL- KULTURELE VOOR- ZIENINGEN

Maatschappelijke dienstverlening en sociaal-kulturele voorzieningen moeten beter worden afgestemd op de ergste noden en behoeften. Zij dienen de zelfhulp ruimte te geven en te ondersteunen. Ook moeten zij de mensen bewust maken van de maatschappelijke oorzaken van hun probleem.

Het beleid dient er dan ook op gericht te zijn:

- de voorzieningen beter toegankelijk te maken vooral ook voor mensen die zich in een achterstandssituatie bevinden;
- mensen gelijke kansen en meer keuzemogelijkheden te geven bij het gebruik van deze voorzieningen;
- door democratisering van het beheer de mensen zelf in staat te stellen vorm en inhoud te geven aan deze voorzieningen.

De sociaal-kulturele voorzieningen worden beter op elkaar afgestemd en komen door herverdeling van middelen weer zoveel mogelijk ten goede aan de mensen voor wie ze oorspronkelijk waren bedoeld.

1. De medezeggenschap van de gebruiker van welzijnsfaciliteiten wordt bevorderd, onder meer via instelling van dienstenraden, bewonerskommissies en gebruikersraden; daar-

naast komt er een wettelijke regeling van de rechtspositie van de individuele gebruiker.

2. Welzijnsvoorzieningen komen met name onder beheer van de direkt belanghebbenden. Daartoe krijgen gebruikers en medewerkers, alsmede vertegenwoordigers van een breder gemeenschapsbelang, het wettelijke recht om deel uit te maken van de bestuurlijke organen, te beginnen bij de instellingen die (mede) uit publieke middelen worden gefinancierd.

3. Er komt openbaarheid bij organisaties en instellingen door middel van een deugdelijke periodieke verslaglegging.

4. Het inschakelen van vrijwilligers wordt gestimuleerd als dat de kwaliteit van de dienstverlening ten goede komt en het niet ten koste gaat van werkomstandigheden en arbeidsplaatsen van beroepskrachten.

5. Ook in de maatschappelijke en sociaal-kulturele sektor wordt een arbeidsplaatsenplan voor de komende vier jaar ontwikkeld.

6. Het welzijnswerk wordt per wijk, buurt of dorp georganiseerd i.p.v. per werksoort, en op basis van samenwerking tussen verschillende werkers (bijv. artsen, maatschappelijk werkers, opbouwwerkers, etc.).

7. Binnen het arbeidsplaatsenplan wordt met name de eerste lijnszorg versterkt door o.a. meer huisartsen, wijkverpleegkundigen, bejaardenhelp(st)ers, gezinsverzorg(st)ers, opbouwwerk(st)ers en sociale raadslieden aan te trekken.

8. De activiteiten van scholen, gezondheidscentra, buurt- en clubhuizen worden beter op elkaar afgestemd.

9. Peuterspeelzalen worden in voldoende mate financieel gesteund.

10. De deelneming van activiteiten buitenshuis wordt gestimuleerd door gemeenschapsvoorzieningen zoals eet- en ontmoetingsruimten, kinderdagverblijven, etc.

11. De kinderbescherming wordt uit de justitiële sfeer gehaald en opgenomen in het jeugdwelzijnsbeleid. De Bond van Minderjarigen wordt als vakbond erkend en krijgt toegang tot de instellingen ter behartiging van zowel individuele als groepsbelangen. De zeggenschappositie van jongeren in tehuizen wordt drastisch verbeterd. Een tehuisraad gaat beslissen over alle zaken die met de leefsituatie van de bewoners te maken hebben. Zorgvuldige hulpverlening aan minderjarigen wordt niet langer strafbaar gesteld.

12. Het beleid wordt gericht op uitbreiding van de mogelijkheden om een gehandicapt kind in zijn/haar omgeving te laten opgroeien, hetgeen mogelijk wordt door een vermindering van de intramurale zorg.

13. Voor bejaarden komen er voorzieningen en begeleiding waardoor zij zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen.

14. Voor paren die niet gescheiden willen worden als één van hen in een verpleeginrichting moet worden opgenomen, worden desbetreffende voorzieningen getroffen.

15. Een kaderwet bevordert dat planning, beheer en financiering van de lokale voorzieningen onder verantwoordelijkheid van de gemeenteraad, die van regionale voorzieningen onder de provinciale staten en die voorzieningen met een landelijk belang onder de verantwoordelijkheid van de centrale overheid komen. Er komt een eenduidige en samenhangende financiering van de welzijnszorg.

F. VOLKS- GEZONDHEID

Het volksgezondheidsbeleid als onderdeel van een algemeen beleid van maatschappelijke dienstverlening en sociaal-kulturele voorzieningen dient primair te zijn gericht op:

- het voorkomen van ziekten;
- versterking van de dienstverlening dicht bij huis;
- het wegnemen van geografische en financiële barrières bij de toegankelijkheid;
- het bevorderen van kleinschalige voorzieningen;
- erkenning en regeling van de rechten van de patiënt.

1. Konkrete maatregelen ter voorkoming van ziekten, zoals bevolkingsonderzoek en voorlichting, worden ruim toegepast.

2. In het kader van een ontmoedigingsbeleid gericht op het gebruik van verslavende genotmiddelen wordt een actieplan opgesteld.

3. De invloed van de overheid op de gezondheidszorg dient te worden vergroot met name op plaatselijk en regionaal niveau. De financiering van de gezondheidszorg zal zowel wat betreft inning als besteding van de middelen door de overheid worden geregeld.

4. Er komt een wet patiëntenrecht, waarin opgenomen de rechtspositie van de patiënt en een klachtenrecht. Het besloten medisch tuchtrecht wordt vervangen door openbaar medisch ombudswerk; de burgerlijke rechter beslist.

5. Er komt een geleidelijk in te voeren volksverzekering voor ziektekosten, waarbij op langere termijn gestreefd wordt naar nationalisering van de gezondheidszorg. Gebruikers en medewerkers worden betrokken bij de toetsing van de kwaliteit van de behandeling en de voorzieningen.

6. De overheid voert een vestigingsbeleid in voor alle werkers in de gezondheidszorg. Deze zullen in loondienst worden gebracht.

7. Ziekenfondsen worden omgevormd tot gebruikersorganisaties en in staat gesteld eigen instellingen te exploiteren.

8. Alleen met name genoemde, niet schadelijke stoffen mogen aan voedingsmiddelen van mens of dier worden toegevoegd. Toegevoegde stoffen moeten de kwaliteit verbeteren.

9. De waren- en vleeskeuringswet worden afgestemd op de eisen van de volksgezondheid.

10. De overheid stelt arbeidsomstandighedendiensten in. De medewerkers van bedrijfsgeneeskundige en veiligheidsdiensten zullen daardoor niet langer afhankelijk zijn van de werkgevers.

Om de inbreuk op het gewone leefpatroon van de psychiatrische patiënten en lichamelijk gehandicapten door de hulpverlening zo min mogelijk te doen zijn, wordt ambulante hulp, dagbehandeling en nachtbehandeling gestimuleerd.

12. Geneesmiddelen worden centraal ingekocht door de overheid en gedistribueerd.

13. Er komt een onderzoek naar de eventuele waarde van de verschillende vormen van alternatieve geneeswijzen en naar de mogelijkheid van inpassing van deze geneeswijzen in het ziekenfondspakket.

14. De strafbaarstelling van zwangerschapsonderbreking door artsen wordt opgeheven. Dezelfde regels en waarborgen gelden als voor iedere medische ingreep. De vrijheid van beslissing door de vrouw wordt gewaarborgd. De kosten van abortus en sterilisatie worden opgenomen in het ziekenfondspakket.

15. Euthanasie op verzoek van ongeneeslijke patiënten is niet langer strafbaar; de voorwaarden waaronder dit verzoek kenbaar wordt gemaakt, worden nader bij wet geregeld.

16. Instellingen t.b.v. de volksgezondheid, waaronder psychiatrische inrichtingen worden zoveel mogelijk geïntegreerd in de samenleving door spreiding en bouw van kleinschalige voorzieningen in woonwijken.

17. Het aantal verpleegkundigen dat belast is met de directe patiëntenzorg dient uitgebreid te worden, waarbij meer aandacht zal worden besteed aan de persoonlijke benadering van de patiënt.

18. Het realiseren van voorzieningen gericht op het maatschappelijk herstel van (ex-)drugverslaafden wordt met kracht ter hand genomen. Daarbij dienen welzijn en volksgezondheid uitgangspunten te zijn van het drugbeleid.

19. Er wordt onderzoek ingesteld naar het ontwikkelen van alternatieven voor dierproeven in de geneeskunde en de farmaceutische industrie. Dierproeven in de cosmetische industrie dienen te worden beëindigd.

G. MINDER- HEDENBELEID

Dankzij de toenemende betekenis van kulturele minderheden wint onze samenleving aan pluriformiteit. Het minderhedenbeleid dient te garanderen, dat minderheden en als groep en als individu kunnen deelnemen aan en zich emanciperen in onze samenleving, in verbondenheid met de eigen kultuur. Daarom dient het beleid gericht te zijn op integratie met behoud van eigen identiteit. Op die manier behoudt elke burger, ongeacht afkomst en kulturele achtergrond, de kou-

zevrijheid om op eigen wijze zijn plaats in de Nederlandse samenleving te bepalen en zich daarin thuis te voelen.

1. Bij de toelating van vreemdelingen wordt voorrang gegeven aan diegenen, die wegens geloof, levensbeschouwing, politieke overtuiging, ras, of seksuele voorkeur worden vervolgd.

2. Systematisch worden geïnventariseerd waar, in wetten en regels, en de uitvoering daarvan, verschil wordt gemaakt tussen Nederlanders en hier verblijvende niet-Nederlanders. Op grond van de inventarisatie worden maatregelen getroffen om die verschillen weg te nemen.

3. De ontplooiingskansen voor de tweede generatie vreemdelingen in Nederland worden bevorderd door:

a. Het meer interkultureel richten van het onderwijs, om bij Nederlandse kinderen meer begrip te kweken voor hun leeftijdgenoten uit minderheidsgroepen, en omgekeerd; waarbij dat onderwijs voor beide groepen toegankelijk is.

b. Meer aandacht aan de talen van de herkomstlanden, naast het Nederlandse taalonderwijs.

c. Meer aandacht voor de specifieke problemen in het werken met kulturele minderheden bij de opleiding van onderwijskrachten, welzijnswerkers en werkers in de gezondheidszorg.

4. De gemeenten worden financieel in staat gesteld een minderhedenbeleid te voeren.

5. Het huisvestingsbeleid voor minderheden dient te stimuleren, dat in alle wijken en buurten woningen worden aangeboden, waarbij desgewenst niet te grote concentraties mogelijk worden gemaakt. Bij de bouw en toewijzing van woningen wordt rekening gehouden met de aantoonbare behoefte aan grote woningen bij minderheidsgroepen.

6. Kulturele minderheden worden door de overheid in hun eigen taal voorgelicht over hun rechten en plichten.

7. De voorlichting over de cultuur van minderheidsgroepen wordt uitgebreid en verbeterd in het bijzonder aan hen die in hun directe woon- en werkomgeving met kulturele minderheden in aanraking komen.

8. Personen uit kulturele minderheden gaan meer functies bekleden bij het Openbaar Ministerie, de rechterlijke macht, de politie, de arbeidsbureaus, het onderwijs en andere overheidsinstellingen.

9. Mede met het oog op een goed arbeidsmarktbeleid wordt er streng opgetreden tegen werkgevers van illegalen.

Zij krijgen zodanige boetes, dat deze uitgaan boven het financiële voordeel van illegale tewerkstelling.

10. De specifieke problemen van vrouwen uit kulturele minderheidsgroepen krijgen extra aandacht, speciaal in de gezondheidszorg.

H. EMANCIPATIE- BELEID

De opheffing van ongelijke machtsverhoudingen en van bestaande rolpatronen tussen mannen en vrouwen vormt een onderdeel van het gehele Partij van de Arbeid-program. Een aantal speciale maatregelen van cultuurbeleid is echter ook nodig:

1. Er komt een samenhangend net van voorzieningen per buurt of wijk, dat het mannen en vrouwen mogelijk maakt betaalde arbeid met huishoudelijke arbeid te combineren.

2. De rijksbijdrage voor plaatselijke emancipatie-activiteiten wordt gehandhaafd zolang het welzijnsbeleid nog onvoldoende gericht is op de emancipatie van de vrouw.

3. Provinciale emancipatiebureaus worden omgevormd tot organisaties van gebruiksters.

4. Emancipatie-activiteiten van landelijk belang worden gesubsidieerd.

5. Criteria voor subsidieverlening moeten op ruime schaal bekend worden gemaakt. Jaarlijks dient een openbaar verslag uitgebracht te worden van de verleende subsidies.

6. De overheid bevordert dat docenten, welzijnswerkers, artsen, psychotherapeuten, politie- en justitiefunctionarissen, kortom allen die uit hoofde van hun beroep dienstverlenend bezig zijn, inzicht krijgen in de specifieke problemen op het terrein van de man/vrouw-verhouding door dit kennisgebied als verplicht vak in te voeren in de opleidingen voor deze beroepen.

7. De emancipatie-activiteiten en -bewegingen van homoseksuele vrouwen en mannen krijgen steun van de overheid.

8. Er komt meer overheidssteun voor „Blijf-van-mijn-lijfhuizen”, onder meer om deze te kunnen aanpassen en uitbreiden voor de opvang van vrouwen en meisjes uit etnische minderheidsgroepen.

I. SPORT

De sport is een belangrijke welzijnsvoorziening. Vier miljoen Nederlanders zijn op enigerlei wijze in de sport georganiseerd. In de amateursport helpt vrijwillig kader jonge mensen deel te nemen aan het sportief gebeuren en zich samen met anderen te ontwikkelen. Een actief en evenwichtig sportbeleid dient gericht te zijn op:

- het bevorderen van de sportieve recreatie;
- ondersteuning en versterking van technische, maatschappelijke, medische en administratief-organisatorische begeleiding;
- democratisering van de sportorganisatie;
- erkenning van de maatschappelijke betekenis van de sport;
- verruiming van de mogelijkheden van sportbeoefening voor gehandicapten.

Om dit alles te bereiken dient een aantal maatregelen genomen te worden:

1. Binnen het sportbeleid wordt zoveel mogelijk in samenwerking met de georganiseerde sport voorrang gegeven aan de sportieve recreatie.
2. Er komt een arbeidsplaatsenplan voor de sport, gericht op het aantrekken van professionele deskundigen op het gebied van technische, maatschappelijke, administratie-organisatorische en medische begeleiding.
3. De rechtspositie van functionarissen die belast zijn met de ontwikkeling en de begeleiding van de recreatieve, wedstrijd- en topsport wordt verbeterd. Er komt een cao voor alle werknemers in de sport, waarin onder andere de keuzevrijheid van de werkgever en de maatschappelijke gevolgen van de topsportbeoefening aan regels worden gebonden.
4. Er komt een landelijk akkommodatieplan ten behoeve van het landelijk trainings- en wedstrijdwezen.
5. Besteding van alle lotto- en totogelden wordt aan het parlement ter goedkeuring voorgelegd.

IV. ZEGGEN- SCHAP EN BESTUUR

A. OVERHEID EN BURGER

De overheid heeft steeds meer moeite de maatschappelijke ontwikkelingen te volgen. Laat staan dat zij zonder meer bij machte zou zijn deze te sturen en meer in overeenstemming te brengen met de voorkeuren van de burgers. Om te bereiken dat de overheid deze noodzakelijke taak toch op democratisch gecontroleerde wijze vervult, is het nodig dat:

- de doorzichtigheid en dienstbaarheid van het overheids-handelen wordt vergroot;
 - zoveel mogelijk overheidsbeslissingen in de direkte invloedssfeer van de burgers worden genomen;
 - de greep van de politieke organen op het overheidsapparaat en het tempo van de beleidsvorming wordt vergroot;
 - de rechtsbescherming en het recht op een gelijke behandeling wordt versterkt.
- Voor de verwerkelijking van deze doeleinden dienen de volgende programmapunten:

1. Wetgeving en beleid

- a. Er vinden geen kabinetswisselingen plaats zonder voorafgaande verkiezingen, opdat de kiezer een beslissende stem krijgt over karakter en samenstelling van het nieuwe kabinet.
- b. Een nieuw kabinet vertaalt het regeerakkoord in een gefaseerd beleids- en wetgevingsplan voor vier jaar. De minister-president rapporteert elk kwartaal over de voortgang aan het parlement.
- c. De voorbereiding van de hoofdpunten van beleid wordt opgedragen aan ambtelijke werkgroepen onder directe verantwoordelijkheid van de betrokken, hier koördinerende bewindslieden, dwars door de departementale organisatie en hiërarchieën.
- d. De overbelasting en de koördinatieproblemen van de rijksoverheid worden bestreden door:
 1. spoedige decentralisatie van bestuurs- en beleidstaken naar gemeenten en provincies;
 2. overdracht van beheers- en uitvoeringstaken aan beheersorganen, samengesteld uit medewerkers, gebruikers en door gekozen organen aan te wijzen vertegenwoordigers;
 3. doelmatiger taakverdeling tussen departementen en een betere afstemming daarvan op de belangrijkste knelpunten van beleid.
- e. De voorbereiding van de wetgeving wordt ook versneld door:
 1. terugdringing van het aantal adviesorganen;
 2. de advisering te binden aan strikte termijnen;
 3. strikte beperking van voorontwerpen van wet en van wetsvoorbereidende nota's;
 4. doublures bij de inspraak te voorkomen door deze zoveel mogelijk te laten plaatsvinden onder de verantwoordelijkheid van het parlement.
- f. De positie van het parlement wordt versterkt door:

1. een aanzienlijke uitbreiding van de personele en materiële toerusting;
2. uitbreiding van mogelijkheden tot parlementair onderzoek, ook wanneer een parlementaire minderheid dat wenst;
3. het recht om rechtstreeks advies in te winnen van adviesorganen en ambtelijke diensten;
4. het recht ook zonder toestemming van de minister ambtenaren te horen.
- g. De Eerste Kamer wordt afgeschaft.
- h. Bestaande wetten en uitvoeringsbepalingen die de mensen het meest rechtstreeks raken, worden doorgelicht op hun eigentijdse betekenis, hun effectiviteit, wenselijkheid en vereenvoudiging, inspraak- en beroepsmogelijkheden, mogelijkheden tot decentralisatie.
- i. Er wordt een parlementaire ombudsman (m/v) ingevoerd. Instelling van regionale instanties voor administratieve rechtspraak gaat de overbelasting van de Raad v.S. tegen.
- j. De controle van de Algemene Rekenkamer op de besteding van overheidsgelden in bedrijven wordt versterkt.
- k. Het aantal functies bij de overheid waarvoor men een veiligheidsonderzoek verricht wordt drastisch beperkt. De normen voor afwijzing worden scherper omschreven, alsmede openbaar gemaakt. Tegen afwijzing is voortaan bindend beroep mogelijk. Taak, organisatie en werkwijze van inlichtingendiensten worden wettelijk geregeld, de controle daarop uitgebreid.
- l. Er komt een wet op de persoonlijke levenssfeer, die van toepassing is op alle registraties van persoonsgegevens bij de overheid, waaronder politie/justitie en gezondheidszorg, evenals in de particuliere sektor. Deze wet geeft de burgers het recht op inzage en correctie van de gegevens, en stelt regels inzake de beslissingsbevoegdheid over informatieverwerving en -verwerking, het gebruik van de verzamelde informatie — o.a. een verbod op computerkoppeling — en onafhankelijke controle op dat alles. De wet bevat ook een uitdrukkelijke verbodsbepaling op aanduidingen m.b.t. ras of seksuele voorkeur.
- Deelnemen aan volkstellingen geschiedt op vrijwillige basis.
- m. Het publiceren van nevenfuncties van politieke functionarissen wordt verplicht gesteld.

2. Lagere overheden

- a. Het rijk beperkt zich bij de wetgeving tot hoofdlijnen van beleid en basisvoorwaarden om lagere overheden daarbinnen meer beslissings- en bestedingsvrijheid te geven voor een samenhangend beleid, toegesneden op de eigen situatie.
- b. Decentralisatie van rijkstaken gaat voortaan gepaard met overdracht van financieringsmiddelen.
- c. Sluipende centralisatie, of openlijke waarvan de noodzaak niet valt aan te tonen, wordt tegengegaan.
- d. Er wordt een eind gemaakt aan de vele tijdrovende en betuttelende dubbelop procedures inzake toezicht en goedkeuring.
- e. De geleidelijke vorming van 20 à 25 provincies-nieuwe-stijl voorziet in de behoefte aan een volwaardig regionaal bestuur. Deze provincies krijgen, op basis van specifieke wetten, plannende, koördinerende en sturende bevoegdheden op een breed terrein.

De democratische controle op gemeenschappelijke regelingen van gemeenten wordt versterkt.

f. Versterking van de provincies mag als regel niet ten koste gaan van het lokaal bestuur; de positie van de gemeente als de dichtst bij de burger staande overheid wordt versterkt; een systematische en streeksgewijze herindeeling is hiervoor een noodzakelijke voorwaarde.

g. De belemmeringen in de grondwet voor de verkiezingen van de burgemeester door de Gemeenteraad en de commissaris van de Koningin door de Provinciale Staten worden weggenomen. Vooruitlopend hierop krijgen raden en staten het recht van aanbeveling.

h. Vóór herbenoeming van een commissaris van de Koningin of een burgemeester worden Provinciale Staten resp. de Gemeenteraad gehoord.

i. Door wijziging van de provinciewet krijgen Provinciale Staten de bevoegdheid een gedeputeerde tussentijds te ontslaan als deze haar vertrouwen heeft verloren.

j. De wet financiële verhoudingen wordt zodanig gewijzigd, dat de verdelingsmaatstaven meer afgestemd worden op de taken en bevoegdheden van de gemeenten.

k. De handhaving van het milieurecht wordt verbeterd door versterking van het opsporingsapparaat, invoering van een klachtrecht en meldingsplicht van milieu-incidenten.

3. Politie

a. Door veranderingen in organisatie, opleiding en werkwijze van de politie wordt meer tijd vrijgemaakt voor preventie en opsporing van strafbare feiten, met voorrang voor de z.g. kleine criminaliteit (in grote gemeenten o.m. via op te richten wijkteams en -groepen) en voor de dienstverlenende taak, zodanig dat het gevoel van veiligheid van de burgers in hun directe leefomgeving wordt versterkt.

b. De tweedeling in beheer van rijks- en gemeentepolitie wordt vervangen door decentralisatie van politiekorpsen. Het zwaartepunt van beheer en beleid komt bij de gemeente; als bovengemeentelijke politietaken onvermijdelijk zijn, vallen deze onder een gekozen regionaal bestuursorgaan. Gespecialiseerde diensten worden zoveel mogelijk ondergebracht bij gemeentelijke korpsen; op landelijk niveau wordt hun aantal tot een minimum beperkt.

c. De gemeenteraad stelt een beleidsplan vast, dat de hoofdlijnen van het politiebeleid aangeeft. De burgemeester oefent zijn/haar bevoegdheden zoveel mogelijk uit na overleg met de raad of de raadscommissie. Voor politietoetreden in de justitiële sfeer, dat gevolgen kan hebben voor de openbare orde, vindt overleg plaats tussen burgemeester en Openbaar Ministerie.

d. Er komen klachtenprocedures, te hanteren door een onafhankelijke instantie, die behalve op een betere rechtsbescherming van de burgers, ook zijn gericht op een beter functioneren van de politie.

e. Het optreden van bedrijfspolitie en partikuliere bewakingsdiensten wordt beperkt en aan strenge regels gebonden.

4. Justitie

a. Er komt een wetgeving die maatschappelijke discriminatie (b.v. op de arbeidsmarkt of bij huisvesting) op grond van etnische afkomst, nationaliteit, levens- en politieke overtuiging, geslacht, seksuele voorkeur, justitieel of psychiatrisch verleden en burgerlijke staat of anderszins, tegengaat. Met name registratie als middel voor maatschappelijke discriminatie wordt aangepakt.

b. Er komt een onafhankelijk orgaan voor het onderzoeken van gevallen van discriminatie, op grond van klachten dan wel op eigen initiatief.

c. De overheid krijgt de bevoegdheid anti-discriminatievoorwaarden te verbinden aan vergunningen, subsidies, e.d.

d. Slachtoffers van delikten krijgen zowel voor, tijdens als na het proces extra aandacht. De experimenten om delinkwenten in staat te stellen zoveel mogelijk het veroorzaakte leed of de toegebrachte schade te herstellen worden uitgebreid.

e. Vrijheidsstraffen worden slechts in uiterste noodzaak opgelegd. Zowel het leefklimaat binnen de gevangenis, als een goede voorbereiding van de gedetineerden op hun terugkeer

in de maatschappij, worden gewaarborgd. Voor vrouwelijke gedetineerden wordt een open gevangenis opgezet, onder dezelfde voorwaarden als nu al bij manlijke gedetineerden.

f. Het werkklimaat van gevangenispersoneel wordt verbeterd door goede ruimtelijke voorzieningen. De opleidingsmogelijkheden worden verbeterd.

g. De handel in hard-drugs is een ernstig misdrijf en wordt bestreden door:

1. een krachtig opsporings- en vervolgingsbeleid;
2. het van overheidswege verstrekken van deze middelen aan verslaafden, zodanig dat er controle is op kwaliteit en de handel wordt teruggedrongen;
3. het opzetten van maatschappelijke hulpverleningsorganisaties;
4. het bieden van werk en huisvesting aan (ex)verslaafden.

h. Nederland streeft naar herzieningen van de internationale verdragen met betrekking tot de soft drugs, zodanig dat de handel en het gebruik van soft drugs uit de criminele sfeer worden gehaald.

i. Rechtshulp wordt voor iedereen, ongeacht inkomen, toegankelijk. De Bureaus voor Rechtshulp worden zodanig uitgebreid, dat zij behalve eerstelijns tegens tweedelijns hulp kunnen geven. Ook groepsgerichte hulp gaat tot hun mogelijkheden behoren.

Rechtshulp is gratis voor ieder met een inkomen tot en met 1½ keer het netto minimumloon.

j. De zedelijkheidswetgeving als zodanig (b.v. over pornografie) wordt afgeschaft. Overtredingen en misdrijven (zoals mishandeling) komen onder dié titel in het Wetboek Strafrecht.

k. Verkrachting binnen het huwelijk wordt strafbaar gesteld; onderzocht wordt hoe ze vervolgd kan worden.

l. Alimentatie zal, waar mogelijk, gericht zijn op herstel van de mogelijkheid van de vrouw om in eigen levensonderhoud te voorzien. Binden van alimentatie aan een maximumtermijn wordt dan ook in bepaalde gevallen mogelijk. Voor de verschillende categorieën gescheiden vrouwen worden in verband met hun mogelijkheid al of niet weer aan het arbeidsproces deel te nemen, criteria ontwikkeld op grond waarvan zij recht hebben op alimentatie.

m. De handhaving van milieurecht wordt verbeterd door versterking van het opsporingsapparaat, invoering van een klachtrecht en meldingsplicht van milieu-incidenten.

5. Vreemdelingen- en vluchtelingenbeleid

a. Bij de toelating van vreemdelingen wordt voorrang gegeven aan diegenen die wegens hun geloof, levensbeschouwing, politieke overtuiging, ras of seksuele voorkeur worden vervolgd. Vluchtelingen worden in geen geval teruggestuurd naar het land van herkomst.

b. Naast uitgebreider opvang van vluchtelingen in Nederland wordt verder een effectief vluchtelingenbeleid gevoerd door:

1. het beschikbaar stellen van meer middelen aan de Hoge Commissaris voor de vluchtelingen en aan andere internationale hulporganisaties;
2. het beschikbaar stellen van meer middelen voor structurele hulpverlening aan vluchtelingen in de Derde Wereldlanden.
- c. Voorwaarden tot hereniging van gezin (of vergelijkbare vaste relatie) is, dat de hier legaal aanwezige vreemdeling beschikt over voldoende middelen van bestaan en passende huisvesting. Indien passende huisvesting niet binnen 3 jaar verkregen kan worden, vervalt dit als voorwaarde voor gezinshereniging.

(Ex-)partners van vreemdelingen krijgen na 2 jaar huwelijk of na 2 jaar verblijf in Nederland recht op een zelfstandige verblijfsvergunning. Kinderen van buitenlandse werknemers hebben, ook nadat ze meerderjarig zijn of nadat ze het gezinsverband verlaten, recht op een verblijfsvergunning.

d. De toelatingsprocedures worden verbeterd door:

1. verkorting van de beslissingstermijnen;
2. in vluchtelingen- en vreemdelingenzaken — met uitzondering van de kennelijk ongegronde gevallen — schorsende werking in geval van uitzetting te verlenen;
3. Vrijheidsbeneming op grond van de Vreemdelingenwet onder controle van de rechter te brengen; de betrokkene de

bijstand van een advocaat, zonodig een tolk te geven en vreemdelingenbewaring slechts bij hoge uitzondering toe te passen.

4. de wet AROB onverkort van toepassing te verklaren op vreemdelingenzaken;

5. de administratieve uitvoeringen van de vreemdelingenwet over te brengen van de politie naar de sekretarieën van de gemeenten;

6. het aantal ambtenaren in vreemdelingenzaken bij justitie sterk uit te breiden en een aparte afdeling Vluchtelingen- en asielzaken op te zetten.

e. Mede met het oog op een goed arbeidsmarktbeleid wordt er streng opgetreden tegen werkgevers van illegalen. Zij krijgen zodanige boetes, dat deze uitgaan boven het financiële voordeel van illegale tewerkstelling.

Behalve dit alles worden andere maatregelen genomen die het voortbestaan van illegale arbeidsplaatsen onmogelijk maken, zoals verbetering van arbeidsomstandigheden en betere beloning van vuil en onaangenaam werk. De overheid kan hiertoe gerichte selectieve steun verlenen.

f. Eenmaal tot de arbeidsmarkt toegelaten vreemdelingen krijgen dezelfde rechten als de Nederlandse werknemers.

g. Er worden geen nieuwe buitenlandse arbeiders meer geworven.

h. Buitenlanders die langer dan drie jaar in Nederland verblijven, krijgen het actief en passief kiesrecht over de hele linie.

6. Emancipatie

a. bepalingen die het gelijkwaardig deelnemen van vrouwen en mannen aan het maatschappelijk leven belemmeren worden gewijzigd of geschrapt.

b. Aan de wettelijke bevoordeling of benadeling van de ene leefvorm t.o.v. de andere wordt een eind gemaakt.

c. Daar waar vrouwen bij de overheid ondervertegenwoordigd zijn, met name in de hogere functies, zullen zij bij gebreke geschiktheid in selectieprocedures de voorkeur krijgen boven mannen.

d. Er komt één coördinerend minister voor emancipatiezaken. Haar bevoegdheden en taken worden in het regeerakkoord vastgelegd. Elke departement heeft een eigen afdeling emancipatiezaken, die jaarlijks rapporteert over het effect van haar beleid op emancipatieterrein.

e. Het voorlichtingsbeleid van de overheid wordt afgestemd op het doorberekenen van ongelijke rolpatronen van man en vrouw.

B. BEDRIJFS- DEMOKRA- TISERING

Partikuliere bedrijven worden vermaatschappelijkt en gedemocratiseerd, zodat

— er betere garanties komen dat zij functioneren binnen door de politieke organen vastgestelde doelstellingen;

— intern de zeggenschap over de wijze van uitvoering van die doelstellingen eerlijker onder alle bedrijfsgenoten wordt verdeeld.

De volgende programmapunten worden daartoe nagestreefd;

1. De mogelijkheden voor vakbondswerk in het bedrijf worden verruimd, o.a. door het ter beschikking stellen van bedrijfstijd. Werknemers die aan dit werk deelnemen en/of klachten in het bedrijf naar voren brengen, worden beschermd tegen represailles.

2. De zelfstandige positie van de personeelsvertegenwoordiging (ondernemingsraden, dienstkommissies), tegenover de bedrijfsleiding, hun verantwoordingsplicht t.o.v. het personeel en hun bevoegdheden worden versterkt.

3. In bedrijven en diensten met minder dan 25 werknemers krijgen de personeelsleden gezamenlijk zeggenschapsrechten die gelijkwaardig zijn aan die van de personeelsvertegenwoordiging boven deze grens.

4. In bedrijven en diensten tussen 25 en 100 werknemers worden ondernemingsraden verplicht gesteld met dezelfde

bevoegdheden als in bedrijven met meer dan 100 werknemers.

5. De versterking van de bevoegdheden der ondernemingsraden houdt o.a. in dat: a. de ondernemingsraad in ondernemingen waar een raad van commissarissen verplicht is, tenminste evenveel commissarissen mag benoemen als de aandeelhouders. Deze werknemerskommissarissen zijn verplicht tot informatie van en communicatie met ondernemingsraad en vakbonden, waarin zijzelf geen functie (meer) vervullen. Aan de aard van die informatie worden geen beperkingen opgelegd;

b. de informatierechten van de O.R. verder worden versterkt, zodat de O.R. in beginsel over dezelfde gegevens kan beschikken als de ondernemingsleiding;

c. de O.R. zich ten minste éénmaal per jaar tegenover de personeelsvergadering verantwoordt;

d. de ondernemingsleiding een investeringsplan opstelt en periodiek bijstelt, daarover aan de O.R. advies vraagt en dat vervolgens in het werkgelegenheidsoverleg met de vakbeweging op bedrijfsniveau inbrengt als de bonden zulks verlangen;

e. de O.R. een recht van beroep krijgt tegen afwijzing van initiatiefvoorstellen op alle terreinen van het ondernemingsbeleid;

f. de medezeggenschap in de afzonderlijke vestigingen van concerns aan alle eisen van de wet voldoet, ongeacht hun grootte en de structuur van het concern;

g. de beroepsmogelijkheden van de O.R. op bedrijfskommissie en/of rechten worden verbeterd.

6. Dienstkommissies en onderdeelsraden bij de overheid krijgen, rekening houdend met de politieke verantwoordelijkheid, tenminste gelijkwaardige mogelijkheden als ondernemingsraden in partikuliere ondernemingen. Dat houdt in dat zij medebeslissingsrecht krijgen in de niet-politieke beleidsaspecten, welke door de verantwoordelijke organen aan de dienstleiding zijn gedelegeerd. Adviezen van de dienstleiding aan de verantwoordelijke bestuurders omtrent het functioneren van de dienst worden in overleg met de dienstkommissie opgesteld.

7. De overheid bevordert het totstandkomen van bedrijven met arbeiderszelfbestuur (productie-koöperatie). Hun afhankelijkheid van het partikuliere bankwezen wordt via de Postbank opgeheven.

8. Grondrechten voor de individuele werknemer, zoals a) vrijheid van meningsuiting, b) klachtenprocedures, c) informatie en werkoverleg, d) scholing, vorming en edukatief verlof, e) gelijke behandeling, f) actief en passief kiesrecht voor de personeelsvertegenwoordiging, g) stakingsvrijheid, h) behoud van dienstverband (onbetaald) bij aanvaarding van full-time politieke functies, worden wettelijk vastgelegd. De overheid bevordert de voorlichting over inhoud en betekenis van die rechten (antwoordnummer 51).

9. De democratisering en vermaatschappelijking van het leger worden voortgezet door o.m. a. de instelling van vrijgekomen onderdeelsraden, b. garanties voor de vrijheid van meningsuiting.

V. ONTWAPENING EN ONTWIKKELING

De Partij van de Arbeid wil een buitenlands beleid dat zich richt op eerlijk delen tussen Noord en Zuid en doorbreken van de konfrontatie tussen Oost en West. Daarom ijvert zij voor verwezenlijking van onderstaande doeleinden, zowel binnen als buiten de bestaande machtsstructuren:

- het respecteren van de internationale rechtsorde;
- de totstandkoming van een internationale politiek en rechtsorde, gericht op de ontwikkeling van Derde Wereldlanden en de vreedzame oplossing van geschillen;
- bevordering van vrede en veiligheid door ontspanning, ontwapening en beëindiging van wederzijdse militaire afschrikking;
- opheffing van de armoede in de wereld en totstandkoming van een nieuwe internationale economische orde;
- waarborging van de mensenrechten in de meest ruime zin: de politieke, sociale en economische grondrechten van de mens (man en vrouw), waar ook ter wereld;
- beëindiging van neo-kolonialisme, diktatuur, racisme, discriminatie en uitbuiting.

1. VERENIGDE NATIES

- a. Aan de VN (Verenigde Naties) en hun organen worden meer bevoegdheden overgedragen, opdat zij een meer doeltreffend instrument worden voor het verzekeren van vrede, veiligheid en sociale rechtvaardigheid.
- b. Er wordt een permanente vredesmacht gevormd. Nederland neemt in principe deel aan een dergelijke vredesmacht.
- c. Er worden economische sancties aangewend indien deze bijdragen aan de beëindiging van agressie, aantasting van de internationale rechtsorde of schending van de fundamentele mensenrechten.
- d. In het kader van de Verenigde Naties wordt een publieke controle op multinationals bevorderd door middel van toezichtprocedures op grond van een bindende internationale gedragskode.
- e. Daarvoor is nodig dat:
 - Israël zich terugtrekt uit de bezette gebieden, waarbij grenskorrektes in onderling overleg mogelijk zijn;
 - de PLO (Palestijnse Bevrijdingsorganisatie) en Israël elkaar wederzijds erkennen en alle Arabische buurstaten en de PLO aan de onderhandelingen deelnemen;
 - de status van Jeruzalem binnen het kader van een vredesregeling tussen partijen wordt overeengekomen.
- f. Bij erkenning van regeringen kan Nederland behalve de volkenrechtelijke criteria ook politieke hanteren, zoals het bevorderen van naleving der mensenrechten.
- g. Exploitatie en beheer van bodemschatten van zeeën en oceanen wordt toegewezen aan een daarvoor op te richten VN-instantie.

2. DERDE WERELD

- a. Een internationaal ontwikkelingsbeleid behoort de totstandkoming van een nieuwe internationale economische orde als doel te hebben. Die NIEO zal zich kenmerken door structurele verbeteringen in de economische positie van ontwikkelingslanden, waardoor:
 - de situatie van de armste bevolkingsgroepen sterk verbeterd wordt;
 - de emancipatie van de uitgebuide bevolkingsgroepen in de Derde Wereld, waaronder de vrouwen, mogelijk wordt.Dit beleid moet worden gerealiseerd op basis van mondiale afspraken tussen Oost, West en Zuid, aangevuld met concrete onderhandelingen per thema. Het Westen (waaronder Nederland) moet bereid zijn een deel van zijn machtspositie in de bestaande orde af te staan.
- b. Onderdelen van het streven naar een NIEO is:
 1. versterking van de politieke en economische zelfstandigheid van de ontwikkelingslanden tegenover rijke landen en multinationale bedrijven.
 2. Het stellen van bindende regels aan multinationale ondernemingen t.a.v.:
 - niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden van ontwikkelingslanden;
 - het tegengaan van beperkende ondernemerspraktijken, die lokale producenten schade doen;
 - overdracht van wetenschappelijke kennis en technologie en opleiding van lokaal personeel;
 - het opnieuw besteden van winsten in het gastland;
 3. Verbetering van de exportpositie van de ontwikkelingslanden door het afbreken van handelsbelemmeringen, het bevorderen van exportmogelijkheden en het vergroten van onderlinge handelsmogelijkheden.
 4. Erkenning van de permanente soevereiniteit van staten over hun natuurlijke rijkdommen, inclusief het recht op nationalisatie ervan.
 5. Een grondstoffenfonds en een geïntegreerd programma voor stabiele grondstoffenprijzen, gegarandeerde exportopbrengsten en verwerking van grondstoffen in ontwikkelingslanden.
 6. Hervorming van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank; ontwikkelingslanden en Oosteuropese landen krijgen een belangrijke invloed; het kredietvoorwaardenbeleid houdt meer rekening met vereisten van een verantwoord sociaal-economisch ontwikkelingsbeleid; nieuwe likwiditeiten krijgen een ontwikkelingsbestemming toegevoegd.
 7. Bevordering van industrialisatie in de ontwikkelingslanden via lokale ondernemingen.
 8. Oprichting van een nieuwe handelsorganisatie, die UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development = Conferentie van de VN over handel en ontwikkeling) en GATT (General Agreement on Tariffs and Trade = Algemene overeenkomst tot het verlagen en afschaffen van invoerrechten) zal vervangen.

9. Een wereldomvattend energiebeleid, gericht op rechtvaardige verdeling van energie, besparing — in het bijzonder lange termijn-afspraken tussen olieproducerende en -verbruikende landen, met aparte regelingen t.g.v. ontwikkelingslanden —, ontwikkeling van niet-uitputbare energiebronnen en terugdringing van de rol van kernenergie.

10. Aanvullende steun voor landen die een maatschappijhervormend beleid voeren.

11. Uitbreiding van voedselproductie in de ontwikkelingslanden.

12. Bescherming van het leefmilieu.

c.1. Minimaal 1,5% van het nationale inkomen blijft voor ontwikkelingshulp bestemd. Dat nationale inkomen wordt daarbij geacht 2% te groeien, ook als de werkelijke groei lager is. De verbetering van de kwaliteit van de ontwikkelingshulp dient voorop te staan. De hulp zal worden gezuiverd door haar geheel uit de begroting te financieren en door geen andere uitgaven te doen dan die de ontwikkeling van de Derde Wereld bevorderen.

De verplichting tot besteding in Nederland van de hulp wordt afgeschaft. Besteding in de ontwikkelingslanden wordt actief bevorderd, ook als dit ten koste gaat van besteding in Nederland.

c.2. Nederland ijvert en verplicht zich tot deelneming aan automatische inkomensoverdrachten van rijke naar ontwikkelingslanden, bij voorbeeld door een internationaal belastingstelsel.

d. Nederland steunt vooral die landen en bewegingen die:

1. maatschappelijke hervormingen doorvoeren;
2. de bevolking daarbij actief betrekken;
3. de positie van de armste groepen verbeteren;
4. de bevrijding van de vrouw ondersteunen;
5. de rechten van de mens respecteren en bevorderen.

Koncentratielanden worden op grond van bovengenoemde normen opnieuw aangewezen.

Hulp via multilaterale (naar vele zijden gerichte) en internationale organisaties wordt aan deze criteria getoetst.

De hulp aan bevrijdingsbewegingen wordt verhoogd.

e. Een NIEO heeft konsekwenties voor de binnenlandse economische politiek; aanpassing van onze nationale productie en consumptie, zuinig omspringen met energie en terugdringen van verspilling zijn onvermijdelijk.

f. De Nederlandse industriepolitiek dient te worden afgestemd op een herstructurering van productie-activiteiten en werkgelegenheidsverdeling ten behoeve van de Derde Wereldlanden.

g. Partikuliere investeringen worden gestimuleerd voorzover ze in overeenstemming zijn met het streven naar een NIEO.

h. De Nederlandse Antillen worden volgens een ander overeen te komen tijdschema onafhankelijk. In overleg met de Antillen wordt de wijze bepaald waarop dit gaat gebeuren.

i. Verdere bewustwording en educatie van de Nederlandse bevolking is nodig om een vooruitstrevend ontwikkelingsbeleid te voeren. Daartoe subsidieert de overheid organisaties en instellingen die op dit gebied actief zijn.

j. Het aantal ontwikkelingsattachés wordt sterk uitgebreid.

3. RECHTEN VAN DE MENS

a. Onder de rechten van mens worden niet alleen de traditionele vrijheidsrechten begrepen, maar ook de sociaal-economische grondrechten, zoals het recht op een behoorlijke levensstandaard werk, onderwijs en huisvesting.

b. In het kader van de VN wordt een hoge commissaris voor de rechten van de mens aangesteld. Nederland ijvert voor een versterking van de rol van de VN-kommissie voor de rechten van de mens. In het geval van ernstige schending van mensenrechten wordt onderzoek ter plaatse ingesteld, waarbij ook individuele klachten aan de orde komen. Nederland steunt de rol van non-gouvernementele organisaties zoals Amnesty International.

c. Mensenrechtenbeleid vormt een integraal onderdeel van de buitenlandse politiek. Het wordt gebaseerd op resoluties van de VN en mede op de te verwachten effectiviteit.

d. In internationaal verband wordt verder gewerkt aan sanc-

ties tegenover die regimes die de mensenrechten schenden. In dit verband moeten economische offers worden aanvaard. Nederland zal niet aarzelen waar nodig en mogelijk ook buiten internationaal samenwerkingsverband sancties aan te wenden.

e. Nederland onthoudt zich van export-bevorderende maatregelen, zoals herverzekering van kredieten, naar landen waar de mensenrechten op grove en systematische wijze worden geschonden. Regelmatig wordt een lijst van dergelijke landen aangelegd.

f. Nederland neemt het initiatief tot een volledige economische en militaire boycot van Zuid-Afrika en binnen EG(Europese Gemeenschap)-verband het initiatief om de Gedragskode te vervangen door een gezamenlijke boycot.

g. Nederland verhoogt de bijdrage aan alle organisaties en fondsen van de VN, die slachtoffers van onderdrukking en discriminatie ondersteunen.

h. Mede in het belang van de mensenrechten wordt de ontspanningspolitiek in de Oost-West-betrekkingen voortgezet.

i. Het recht voor homoseksuele vrouwen en mannen om hun eigen seksuele voorkeur te beleven, dient in internationale verdragen te worden vastgelegd als fundamenteel mensenrecht. Nederland neemt hiertoe het initiatief.

j. Het „Radikalenerlass“ en de daaruit voortvloeiende Berufsverbote in de BRD dienen met kracht en op alle niveaus te worden bestreden, omdat zij een ernstig gevaar vormen voor de democratische ontwikkeling in Europa.

4. VREDE EN VEILIGHEID

Een politiek van ontspanning, ontwapening en doorbreking van de huidige militair-economische machtsblokken leidt naar een nieuwe internationale orde, waarin de politieke, sociale en economische rechten van de mens verwezenlijkt zijn.

a. Op weg naar een wereldomvattend veiligheidsstelsel binnen het kader van de Verenigde Naties wordt gestreefd naar het totstandkomen van een nieuw kollektief veiligheidssysteem in Europa, waaraan naast de Oost- en Westeuropese landen ook andere landen kunnen deelnemen. De vorming van een dergelijk stelsel moet de opheffing van de bestaande machtsblokken als NAVO (Noordatlantische Verdragsorganisatie) en Warschaupakt ten doel hebben.

b. Ontspanningspolitiek is de enige weg, die kan leiden tot een stabiele situatie van vrede en veiligheid. Ontspanning betekent:

1. afzien van geweld; vreedzame konfliktoplossing;
2. wapenbeheersing en ontwapening door onderhandelingen en daarop gerichte eenzijdige stappen;
3. vervlechting van samenwerking tussen Oost en West op economisch, humanitair, sociaal en cultureel terrein;
4. afzien van het gebruik van machtsmiddelen door Oost en West in de Derde Wereld.

c. In het kader van de terugdringing van de rol van de kernwapening worden alle nucleaire (atoom)wapens, van welke aard dan ook, voorwerp van wapenbeheersing- en ontwapeningsbesprekingen.

2. Het overleg over bezit, gebruik en verbod van bacteriologische en chemische wapens wordt gericht op totale uitbanning.

d. De verspreiding van kernwapens wordt tegengegaan. Daarvoor is noodzakelijk: nucleaire ontwapening, terughoudendheid met betrekking tot de vreedzame toepassing van kernenergie, geen nucleaire leveranties aan landen die geen partij zijn bij het verdrag tegen de verspreiding van kernwapens, afzien van plutoniumopwerking, internationalisering van de gevoelige technologieën en internationaal splijtstoffenbeheer in het kader van de VN.

e. Er komt in het kader van de slotakte van Helsinki een permanent overlegorgaan inzake ontspanning tussen Oost en West. Daarnaast neemt Nederland het initiatief tot contacten met gelijkgerichte landen om de blokvorming te doorbreken en te komen tot substantiële ontwapening.

f. Het NAVO-verdragsgebied wordt niet uitgebreid en er worden geen nieuwe landen als lid toegelaten.

g. Wapenbeheersing en ontwapening worden door onderhandelingen en verdragen verwezenlijkt. Ook eenzijdige stappen

kunnen hiertoe bijdragen en zelfs noodzakelijk zijn.

h. Initiatieven t.b.v. wederzijdse ontwapening zullen zich richten op:

1. stimulering van de MBFR-besprekingen door voorstellen tot aanzienlijke wederzijdse en evenwichtige vermindering van zowel konventionele als nucleaire wapens, en tot het instellen van plafonds voor een aantal troepen van NAVO en Warschaupakt in Centraal-Europa;

2. ingaan op het aanbod van het Warschaupakt om tot een „No First Use“-verklaring (niet als eerste gebruiken) te komen;

3. een belangrijke uitdunning van de tactische kernwapens in Europa, als tussenstap naar een kernwapenvrij Europa;

4. ratifikatie en strikte naleving van de SALT-II-bepalingen;

5. verdere verlaging van de plafonds voor strategisch-nucleaire bewapening in het kader van het SALT-overleg;

6. streven naar totstandkoming van SALT-III, waarbij in ieder geval kwalitatieve verbeteringen in het bestaande potentieel worden uitgesloten;

7. het niet-stationeren in Europa van nieuwe middellange afstandssystemen;

8. het streven naar het instellen van NBC-(Nucleair Bacteriologische Chemische) vrije zones in Europa.

i. Te bevorderen, door de NAVO te nemen stappen, zijn:

1. een drastische vermindering van het bestand aan nucleaire wapens voor de korte afstand gericht op het wederzijds afschaffen van deze wapens in Europa;

2. het niet invoeren van nieuwe middellange afstandssystemen in Europa;

3. het tegengaan van introductie van wapensystemen die de grenzen tussen konventionele en nucleaire doen vervagen, zoals neutronenwapens en alle daaraan verwante soorten kernwapens;

4. vervanging van de huidige strategie door een concreet ingevulde defensieve strategie, hetgeen o.a. een meer defensief gerichte opbouw op konventionele wapens betekent;

5. voorstellen voor onderhandelen over alle resterende nucleaire wapens, van welke aard dan ook.

6. het niet invoeren van nieuwe typen wapensystemen, die zowel voor konventionele als nucleaire taken bruikbaar zijn.

j. Om een beleid als hiervoor aangegeven te activeren en te stimuleren is Nederland kritisch NAVO-lid. Nederland dient kernwapenvrij te worden, maar zodanig, dat het een kernwapenvrij Europa naderbij brengt. Dat houdt een principe-uitspraak in om te komen tot de-nuclearisering van het grondgebied en de strijdkrachten van Nederland. Daarvoor neemt Nederland in de komende kabinetsperiode eenzijdig de volgende stappen, ook als overleg met de bondgenoten weinig of niets zou opleveren:

1. geen invoering van nucleaire wapensystemen of van wapens met zowel konventionele als nucleaire taken;

2. geen stationering op Nederlands grondgebied van de door de NAVO aan Nederland toebedachte nieuwe middellange afstandssystemen (kruisraket en Pershing II);

3. afstoting van de in de Nederlandse strijdkrachten opgenomen nucleaire wapens voor de korte afstand;

4. onmiddellijk openen van overleg inzake het verminderen van de door Nederland te verrichten nucleaire taken tot één, hooguit twee. De afstoting van vier à vijf kerntaken wordt binnen vier jaar uitgevoerd;

5. geen vervanging van nucleaire wapensystemen door eveneens nucleaire wapensystemen. Dit betekent geen nucleaire taken voor de F16 en de P-3 Orion.

6. geen opvoering van de konventionele bewapening ter compensatie van de afgestoten taken;

7. geen vestiging van nieuwe VS-opslagplaatsen, tenzij als onderdeel van een totale vermindering van de konventionele sterkte, b.v. in MBFR (Mutual Balanced Force Reduction = wederzijdse evenwichtige troepenvermindering)-verband.

k. Nederland gaat over tot:

1. vermindering van de parate sterkte van de landmacht tot 14 bataljons, te realiseren voor 1985;

2. vermindering van het defensiebudget;

l. Iedere ontwikkeling in de richting van een Europese kernmacht wordt krachtig tegengegaan. Frankrijk dient zijn kernwapens in de ontwapeningsonderhandelingen in te brengen.

m. Activiteiten voor studie, voorlichting en bewustwording

24

inzake vrede en veiligheid worden uitgebreid, waarbij meer

aandacht worden besteed aan geweldloze, sociale en maatschappelijke weerbaarheid.

n. De omschakeling van de Nederlandse defensie-industrie, met daarin begrepen de militaire research, naar een industrie voor civiele doeleinden wordt met kracht bevorderd. Compensatie-orders van het buitenland worden bedongen in de niet-militaire sfeer. Militaire aan- en verkopen komen onder een stringente (bindende) parlementaire controle te staan.

o. Export van defensiemateriaal vindt niet plaats

1. binnen internationale spanningsgebieden;

2. aan staten die de mensenrechten schenden.

Ieder jaar wordt er een uitputtende lijst van staten vastgesteld, die aan deze eisen voldoen.

p. Er komt geen vrijwilligersleger.

q. Bezwaren van politieke aard tegen nucleaire bewapening, alsmede tegen het militaire apparaat worden erkend als onoverkomelijke gewetensbezwaren tegen persoonlijke vervulling van de militaire dienstplicht.

r. Gewetensbezwaarden kunnen zonder meer vervangende dienstplicht vervullen.

s. Vervangende dienstplicht zal niet langer duren dan de wettelijke militaire dienst.

t. Het oproepsysteem wordt rechtvaardiger, met evenveel oproepkansen voor iedereen.

u. De krijgsmacht wordt gedemocratiseerd, met inbegrip van recht op vrije meningsuiting en vakbondsvorming.

v. Het aparte militaire strafrecht verdwijnt.

5. EUROPA

a. Het doel van de socialistische partijen in de EEG is de opbouw van een socialistisch Europa.

De PvdA geeft aan het beleid van indicatieve planning prioriteit boven het handhaven van de vrije markt. Het gemeenschapsrecht dient daaraan aangepast te worden.

Europese samenwerking heeft tot taak:

— een bijdrage te leveren tot de democratie in Europa en tot ontspanning in de wereld;

— mee te werken aan een doorbreking van de Oost-West-tegenstelling;

— een eerlijk delen tussen Noord en Zuid mogelijk maken.

Onder geen beding mag Europese samenwerking leiden tot de vorming van een Europese supermacht.

b. Overdracht van bevoegdheden naar Europese organen geschiedt slechts met uitdrukkelijke instemming van het Nederlandse parlement en met waarborgen van democratische controle door het Europese parlement.

c. Het rechtstreeks gekozen Europese parlement krijgt grote budgettaire en wetgevende bevoegdheden. Het Europese parlement krijgt medezeggenschap in de benoeming van de Europese Commissie.

Het Europese parlement krijgt het parlementaire enquête-recht.

d. Het EG-beleid maakt controle op multinationale ondernemingen mogelijk en stimuleert haar, zowel nationaal als Europees.

e. De voorkeursbehandelingen voor de ACP (Afrika, Caraïbisch gebied en Pacific = Stille Oceaan)-landen ten aanzien van andere ontwikkelingslanden wordt teniet gedaan.

f. Nederland zet zich in voor het verbeteren van de besluitvorming in de Raad van Ministers, maar kan op wezenlijke politieke momenten van het principe van meerderheidsbesluiten afwijken.

g. Nederland stemt slechts in met toetreding van Spanje en Portugal, indien voldoende met de belangen van kleine boeren, arbeiders en kleine ondernemers in deze landen is rekening gehouden.

De kosten van dat laatste komen niet ten laste van het ontwikkelingsbudget.

h. Er wordt gestreefd naar een vaste vestigingsplaats voor het Europese parlement.

VI. FINANCIËLE VERANTWOORDING EN EKONOMISCH PERSPEKTIEF

1. Inleiding

De door het partijbestuur ingestelde financiële werkgroep heeft geprobeerd om de kosten van het verkiezingsprogramma zo goed mogelijk uit te rekenen. Ook heeft de werkgroep in wisselwerking met de programmkommissie en het partijbestuur een financieel-ekonomisch raamwerk geschetst voor het mede daarop afgestemde programma.

Sinds het voorjaar van 1980 hebben zich door de internationale teruggang en door een verkeerd kabinetsbeleid ernstige en kostbare tegenvallers voorgedaan. Toen werd verondersteld, dat een nieuw kabinet zou worden gekonfronteerd met een werkloosheid van 225.000 personen. Nu moet ervan worden uitgegaan dat eind van dit jaar 350.000 à 400.000 mensen zonder werk zijn; zonder nieuw beleid volgens het Centraal Planbureau oplopend tot 475.000 in 1985. Verdere tegenvallers zijn op dit punt niet uitgesloten. Veel onzekerheid bestaat verder over de groei van de wereldhandel. Als die tegenvalt heeft dat grote gevolgen voor de Nederlandse ekonomie: we verkopen immers meer dan de helft van onze produktie aan het buitenland. Financiële exercities tot vijf jaar vooruit zijn met zeer grote onzekerheden omgeven.

In de ekonomie werken maatregelen op allerlei plaatsen door. De effecten van het verkiezingsprogramma (vooral op produktie, konsumptie, werkgelegenheid, investeringen en groei) zijn niet eenvoudig door te rekenen. En de daarbij gehanteerde veronderstellingen en uitgangspunten zijn vaak gestreden. Gegeven de onzekerheden kan aan de financiële verantwoordelijkheid geen absoluut karakter worden toegekend. Het heeft geen zin alles te bemillimeteren. De cijfers duiden een beleidsrichting aan. Dit stuk bevat een aanduiding van de ekonomische problemen en van de financieel-ekonomische aspecten van de door het partijbestuur gemaakte keuzen. Voor die keuzen is uiteraard de financiële werkgroep niet verantwoordelijk.

2. De ekonomie in het slop

Het PvdA-verkiezingsprogramma „Voorwaarts” (1977) ging nog uit van een jaarlijkse groei van de ekonomie met 3%. Die groei is nu verdwenen. De geregistreerde werkloosheid is hoog en dreigt verder toe te nemen. Bovendien is er een grote „verborgen” werkloosheid; enkele tienduizenden werklozen komen niet in de officiële werkloosheidsstatistieken voor. Veel mensen zijn arbeidsongeschikt verklaard omdat er toch geen werk voor ze is; vele duizenden vrouwen willen buitenshuis aan de slag, maar kunnen geen baan vinden. Er komen bovendien talrijke jeugdigen van school, die vergeefs werk zoeken. Daar staat tegenover dat voor sommige functies ondernemingen nauwelijks mensen kunnen krijgen. Conclusie: vraag en aanbod van arbeid passen onvoldoende op elkaar. Maar vooral: er is een groot tekort aan nieuwe arbeidsplaatsen. Dit is thans het grootste probleem. Door de sterke

toeneming van het aantal niet-aktieve inkomenstrekkers (werklozen, arbeidsongeschikten, zieken, gepensioneerden e.a.) is het totaal van de sociale uitkeringen fors gegroeid. En daarmee ook de belasting- en premiedruk. Tevens leent de overheid meer. Desondanks is momenteel forse geldscheping („monetaire financiering”) nodig om de eindjes in de overheidssektor aan elkaar te knopen.

Al deze ontwikkelingen bij elkaar ondergraven groei, werkgelegenheid en koopkracht.

Mede doordat de groei van het nationaal inkomen bij de verwachtingen achterbleef, heeft de groei van de gemeenschapsvoorzieningen en van looninkomens in veel bedrijfstakken een te groot beslag op de jaarlijkse ruimte gelegd. Bovendien nam de internationale prijskonkurrentie sterk toe. Vele ondernemingen hebben daardoor te weinig geld voor nieuwe investeringen. Ook de verslechterde afzetvooruitzichten in traditionele markten remmen nieuwe investeringen. Sommige produkties werden naar andere landen verplaatst. Onze industrie moet moderniseren en investeren in nieuwe produkties, anders verliezen we teveel terrein op de binnenlandse markt. Met de uitvoer van produkties moeten we deviezen verdienen om onze invoer en de ontwikkelingshulp te betalen. De betalingsbalans vertoont momenteel een groot tekort, ondanks de export van aardgas. Wanneer deze export in de toekomst gaat afnemen, wordt dat probleem nog groter. De dreigende energieschaarste dwingt verder tot selektieve ekonomische groei en omvangrijke investeringen voor energiebesparing. Het in de komende vier jaar te voeren ekonomische beleid vraagt daarom om ordening en sturing door de overheid en aanpassing van de konsumptieve bestedingen aan de lagere groei, ten einde via gerichte investeringen produktie en werkgelegenheid te stimuleren.

3. Selektieve groei

De belangrijkste faktor die de „ruimte” bepaalt voor bekostiging van gemeenschapsvoorzieningen en voor partikuliere koopkracht is de ekonomische groei. Sinds 1973 bedraagt de ekonomische groei gemiddeld 1½% per jaar. Op dit moment hollen we zelfs achteruit. Dat proces moet worden gestopt. Door middel van een aktief en gericht beleid, dat de moedeloosheid doorbreekt. Dit programma is erop gericht een groei van het reële nationale inkomen met 2,25% per jaar tot stand te brengen.

Deze ekonomische groei is noodzakelijk om de doelstellingen van het programma met name uitbreiding van de werkgelegenheid, te verwezenlijken. Tegen de groeitaakstelling van het programma kan worden ingebracht, dat meer groei het beslag op schaarse energie en grondstoffen vergroot. Maar bij een bevolkingstoename van 0,7% per jaar en een gewenste inschakeling van enkele honderdduizenden in het arbeidsproces is een groei van gemiddeld 2 à 2,5% eigenlijk gering. Deze moet echter wel selektief zijn: ze behoort in belangrijke mate haar beslag te krijgen via een uitbreiding van de maatschappelijke

dienstverlening en de investeringen en niet via verhoging van de particuliere consumptie.

Bovendien geldt als doelstelling, dat het energieverbruik op den duur gestabiliseerd wordt. Om die reden kan ook geen hogere groei-doelstelling worden gehanteerd.

Dit alles vergt een krachtig en selectief investeringsbeleid. Weerwerk voorziet om te beginnen in omvangrijke uitbreiding van het woningbouw- en stadsvernieuwingprogramma. Tevens wordt op grote schaal energiebesparing aangemoedigd (financieel en door middel van voorschriften). De gerichte steun aan het bedrijfsleven (exportbevordering, midden- en kleinbedrijf) wordt versterkt. Daarnaast is extra financiële ruimte gereserveerd voor investeringen ter uitbreiding en vervanging van het machinepark voor innovatie en voor het terugdringen van de milieuvervuiling. Selectief investeringsbeleid en werkgelegenheidsbeleid leveren groei op.

Van verschillende kanten is kritiek geleverd op de groei-doelstellingen van Weerwerk. Ten onrechte. Daarbij dient het volgende in aanmerking te worden genomen.

1. De groei bij „ongewijzigd beleid” is hoogstwaarschijnlijk inderdaad minder. Het planbureau raamt deze op ongeveer 1% per jaar. Daarin berusten betekent economische en maatschappelijke teruggang. Door het in Weerwerk geformuleerde stimulerende beleid kan de groei echter op 2 à 2,5% uitkomen. De effecten van gericht beleid zijn groter dan van globale maatregelen.

2. Het groeicijfer vormt een jaargemiddelde van een vierjarige periode. Gezien de ongunstige Ausgangssituatie zal de groei aanvankelijk wellicht lager liggen, later kan dat iets meer zijn.

3. Eind 1981 wordt enig herstel van de wereldeconomie verwacht. Daardoor wordt de Ausgangssituatie wat gunstiger dan zich op basis van 1980 (helemaal geen economische groei) laat aanzien.

Gelet op de noodzaak de investeringen te laten groeien meent de werkgroep dat daarvoor financiële ruimte moet worden vrijgemaakt. De overheid hoeft niet af te wachten of de bedrijfsinvesteringen daadwerkelijk zullen stijgen, maar kan een actief beleid voeren. Daartoe moeten tal van instrumenten worden ingezet, met name:

- voorschriften om energiebesparing en milieusanering effectief af te dwingen;
- weigering of intrekking van subsidies als investeringsplannen niet passen in het selectieve groeibeleid;
- het geven van een wettelijke basis voor arbeidsplaatsen-overeenkomsten;
- een verbeterde regeling voor vermogensaanwasmeling;
- aktiviteiten van het overheidsbankwezen (o.a. verschaffing risicodragend kapitaal);
- verschuiving in de aanwending van investeringspremies door o.a. een arbeidsplaatsentoeslag, in of buiten de WIR.

Indien bedrijfsinvesteringen onvoldoende aantrekken, zal de overheid zelf actief dienen te investeren. Dat moet van het begin af in elk geval in de bouwrijverheid en in energiebesparing gebeuren.

4. Een program voor werkgelegenheid

De eerste doelstelling van het programma betreft de werkgelegenheid. Weerwerk kiest voor meer arbeidsplaatsen en voor een eerlijker verdeling van het beschikbare werk. Rekening houdend met de effecten van vervroegde pensionering wil de PvdA, dat de komende vier jaar 335.000 à 350.000 mensen aan werk worden geholpen.

Bezien is of, gegeven de sterk oplopende werkloosheid, deze taakstelling kan worden verruimd. Dat is stellig wenselijk. De mogelijkheden zijn echter beperkt. Er is een grens aan de mate waarin binnen een betrekkelijk korte termijn nieuwe zinvolle arbeidsplaatsen kunnen worden geschapen en bestaande arbeid kan worden herverdeeld.

Misschien kan de ontwikkeling van deeltijdbanen gunstiger uitvallen, dan nu geraamd. De PvdA wil zich echter niet vroegtijdig rijk rekenen.

Gezien de ontwikkelingen in de wereldeconomie mag nauwelijks worden verwacht, dat de afbrokkeling van de werkgelegenheid in de landbouw en in een deel van de grote industrie volledig tot staan kan worden gebracht. Extra arbeidsplaatsen zullen dus overwegend tot stand moeten komen in kleine

moderne industrieën en commerciële dienstverlening, in de bouw, in het midden- en kleinbedrijf, in de gesubsidieerde niet-kommerciële dienstverlening („vierde sektor”) en bij de overheid.

Op basis van de huidige meerjarenramingen kunnen er de komende vier jaar in de kollektieve sektor 30.000 nieuwe banen bijkomen.

Het uitgavenpatroon van de overheid, volgens het verkiezingsprogramma, levert ca. 75.000 extra nieuwe arbeidsplaatsen op, waarvan 45.000 bij de overheid en in de vierde sektor en 30.000 in de marktsektor (waaronder de bouwbedrijven). Een deel van de al geplande (30.000) en een deel van de extra (45.000) arbeidsplaatsen alsmede een deel van de vrijkomende vakatures in de kollektieve sektor wordt in deeltijd vervuld. Dat kan 55 à 65.000 extra mensen aan het werk helpen. Resultaat tot hier: 30.000 + 45.000 + 55. à 65.000 = 130 à 140.000.

Tel daar bij op de berekende en al genoemde 30.000 arbeidsplaatsen als gevolg van het uitstralingseffect, dat het verscherpte beleid in de overheids- en vierde sektor heeft op de marktsektor (vooral bouw). Dan betekent dit alles, dat 160.000 à 170.000 mensen in of via de publieke sektor werk kunnen vinden. Naast de (semi-)kollektieve sektor is er de industrie en de commerciële dienstverlening. Die noemen we tezamen de marktsektor. Thans wordt daarin veel arbeid uitgestoten door een combinatie van oorzaken. Die uitstoot is verwerkt in de raming van de werkloosheid bij ongewijzigd beleid in 1985. Het moet echter mogelijk worden geacht door middel van een krachtig beleid ten minste een deel daarvan ongedaan maken.

Weerwerk bevat daartoe belangrijke stimulansen.

Een groot bedrag aan financiële middelen is bestemd voor bevordering van investeringen, waar mogelijk door middel van een zo gericht mogelijk beleid. Zoals de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid heeft aangegeven zijn de effecten daarvan positiever dan van globale maatregelen. Bovendien is geld uitgetrokken voor de verbetering van exportregelingen, namelijk 500 miljoen. Daarmee kan een produktie-impuls van 2 miljard worden gerealiseerd. Daarnaast kunnen op basis van overheidsgaranties via onder andere de Nationale Investeringsbank omvangrijke bedragen aan steun en kredieten aan het bedrijfsleven ten goede komen.

Het gerichte beleid kan worden versterkt door te bewaken dat een gematigde kosten-ontwikkeling plaatsvindt. Voor wat betreft het bedrijfsleven is van belang, dat in eerste aanleg wordt uitgegaan van een reële loonontwikkeling van 0% inclusief incidenteel. Dat vergroot de investeringsruimte. De extra kollektieve lasten worden niet ten koste van het bedrijfsleven betaald, afgezien van een aantal specifieke maatregelen ten aanzien van sterkere sectoren (bij voorbeeld vergroting staatsaandeel in gas- en oliewinning). Van uitermate groot belang is tevens, dat een soepel monetair beleid wordt gevoerd en ten minste een waardeinstijging van de gulden wordt voorkomen. Dat zou immers nadelig zijn voor onze exportpositie.

Strukturele problemen kunnen niet alleen met behulp van financiële instrumenten worden opgelost. Er zal een nieuw ontwikkelings- en sturingsinstrumentarium moeten worden ontwikkeld. Weerwerk geeft daarvan een konkreet beeld. Uiteraard kost dat tijd. Een nieuw bouwwerk is niet op heel korte termijn op te trekken. Maar de fundamenten moeten en kunnen snel worden gelegd, aansluitend bij het materiaal dat reeds voorhanden is.

Naar mate de nieuwe instrumenten zijn gerealiseerd, kunnen de positieve effecten daarvan groter worden en kunnen we ons beter wapenen tegen de problemen waarmee we in de jaren tachtig zullen worden gekonfronteerd.

Gezien het bovenstaande gaat de PvdA uit van de voorzichtigte raming, dat tot en met 1985 in de marktsektor ongeveer 60.000 nieuwe banen kunnen worden gekreëerd ten opzichte van het ongewijzigde beleid. Een deel daarvan kan de vorm krijgen van deeltijdarbeid. Daartoe kunnen met name ten behoeve van arbeidsongeschikten wettelijke voorzieningen worden getroffen. In afwachting van de totstandkoming en effectuering daarvan lijkt het ook hier juist de toename van de deeltijdbanen voorzichtig te ramen: we stellen dat aantal op 10 à 20.000. Het is daarnaast mogelijk om via algemene arbeidstijdverkorting een deel van het werkgelegenheidsprobleem op te lossen.

Over de omvang van het daarvoor noodzakelijke loonoffer en de kosten voor het bedrijfsleven is men het lang niet eens. Voorlopige berekeningen geven aan, dat bij een algemene verkorting van de werkweek met 6 à 7% (te bereiken na vier jaar) bij handhaving van de produktie een reëel loonoffer nodig zou zijn in de orde van grootte van 4%. Het positieve effect op de werkgelegenheid zou (afgaande op berekeningen van het planbureau) in 1985 rond de 100.000 kunnen bedragen. Als de bedrijfstijd wordt verlengd, zou dit aantal nog groter kunnen worden. Experimenten daarmee moeten dan ook worden gestart.

De onderhandelingsopstelling van de vakbeweging is hierbij van groot belang, evenals bij de verkorting van de werkweek, vijfploegendiensten en edukatief verlof.

Label 1: Arbeidsplaatsenplan van de PvdA tot 1985

In de publieke sektor bij ongewijzigd beleid	+ 30.000
Meer arbeidsplaatsen in de publieke sektor	+ 45.000
	+ 75.000
Daarvan en van de vakatures wordt een deel vervuld in deeltijd; schept extra banen	+ 55 à 65.000
Totaal aantal banen in de publieke sektor	+ 130 à 140.000
Meer arbeidsplaatsen in de marktsektor van de publieke sektor	+ 30.000
Meer arbeidsplaatsen in de marktsektor (direkt)	+ 60.000
Daarvan en van vakatures in deeltijd; schept extra	+ 10 à 20.000
Arbeidstijdverkorting	+ 100.000
Totaal aantal nieuwe mensen aan het werk	+ 335 à 350.000

5. Middelen en claims

5.1. Middelen

A. De kollektieve uitgaven bij ongewijzigd beleid

Ten einde een beeld te krijgen van de financiële mogelijkheden in de komende regeringsperiode is het allereerst nodig vast te stellen hoe de kollektieve uitgaven (overheidsuitgaven en sociale uitkeringen) zich ontwikkelen wanneer daarin geen beleidsveranderingen worden aangebracht. Hierbij zijn de volgende uitgangspunten aangehouden:

- Er is gerekend in konstante prijzen (behalve ad d).
- Er is uitgegaan van een financieringstekort voor de hele reïd van 5,75% in 1985 (zie echter ook de hierna onder de claims verwerkte verdere vermindering van dit tekort met 1%). Daarmee zijn de meest recente gegevens over de ontwikkeling van de overheidsfinanciën bij ongewijzigd beleid verwerkt (voor zover die duiden op een blijvende verslechtering) en is de omvang van het tekort hierdoor impliciet reeds beperkt.
- Er is, op basis van de ramingen van het planbureau, gerekend met een werkloosheid van 475.000 in 1985 bij ongewijzigd beleid (voor het seizoen gekorrigeerd).
- Er is gewerkt met een reële olieprijsstijging van 4% per jaar. Daarmee hangt immers ook de werkloosheidsraming samen. Wanneer de kosten daarvan worden „ingeboekt” dient ook de extra opbrengst uit de gasverkoop aan het buitenland (ca. 1 miljard) te worden meegenomen.

De financiële mogelijkheden worden verder in hoge mate door twee belangrijke factoren bepaald:

- De groei van het nationale inkomen. Per 1% groei per jaar neemt de te verdelen ruimte in 1985 met ongeveer 9 miljard gulden toe. Zoals uiteengezet is gekozen voor een groei-doelstelling van 2 à 2,5%. Daarin zijn de effecten van het in Weerwerk voorgestelde beleid ten dele begrepen. De benadering is daarom niet „statisch”.
- De ontwikkeling van de persoonlijke inkomens. Per 1% reële loonstijging per jaar neemt de te verdelen ruimte ongeveer met 5,6 miljard gulden in 1985 af. Er is in eerste instantie uitgegaan van een ontwikkeling, waarbij de lonen

reëel inclusief incidenteel gelijk blijven. Het incidentele loon is een verzamelbegrip.

Daaronder valt een loonsverhoging in verband met vuil en onaangenaam werk, functieherwaardering, promotie en door periodieken. Voor een flink deel is het incidenteel moeilijk beheersbaar. Verondersteld moet worden dat de stijging van het incidentele loon bruto gemiddeld minstens 1,5% per jaar zal bedragen. Maar de meerderheid van de werknemers profiteert er niet van.

Konklusie: bij een reële loonontwikkeling van 0% inclusief incidenteel gaan inkomenscategorieën die niet van het incidenteel kunnen profiteren er jaarlijks netto 1% op achteruit. Het resultaat van de uitgevoerde berekening geeft aan, dat bij een groei van het nationaal inkomen van 2,25% een reële loonontwikkeling van 0% (inclusief incidenteel) geen financiële ruimte voor stijging van de kollektieve uitgaven overblijft.

Met andere woorden: een uitgavenstijging kan in deze situatie alleen worden opgevangen wanneer een kollektieve lastenstijging en daarmee een reële vermindering van het particuliere inkomen wordt gerealiseerd of elders bezuinigingen worden toegepast.

B. Beleggingsvoorschriften

In het verkiezingsprogramma wordt de invoering bepleit van beleggingsvoorschriften. Daarmee kan de overheid trachten financieringsmiddelen te verkrijgen voor investeringen in o.a. de bouwnijverheid en de energiesektor.

Dat gaat dan ten koste van de aanwending van die middelen voor andere doeleinden. Daarom zijn de mogelijkheden niet onbeperkt. Grootscheepse verschuivingen zijn, ook gelet op de tijd, die met de wettelijke vormgeving van de voorschriften zal zijn gemoeid, niet mogelijk. Een groot deel van de beleggingen wordt reeds thans door de overheid voor de financiering van het financieringstekort aangetrokken. Dat geldt ook voor woningbouwcorporaties en instellingen in de zgn. vierde sektor (bijv. gezondheidszorg).

Er is nodig het bedrag dat d.m.v. deze voorschriften moet binnenkomen vooral ten koste te laten gaan van de beleggingen in het buitenland, van tweede hypotheek en financiering van tweede woningen, en van een beperking van de dure koopsektor. Daarbij is van belang, dat de voorschriften betrekking dienen te hebben op de jaarlijkse aanwas van te beleggen middelen en niet een geforceerde afstoting van bestaande beleggingen kunnen inhouden. En ook dat het om beleggingen gaat van de zgn. „institutionele beleggers” (vooral pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen) en niet van particulieren. Beleggingsvoorschriften mogen niet in strijd komen met bepalingen in EEG- of OESO-verband.

Voor de beoordeling van het in te zetten bedrag is ten slotte nog van belang, dat de in Weerwerk bepleite inkomensmatiging en -herverdeling de ruimte voor particuliere besparingen beperkt. Bovendien is verondersteld dat de woningbouwactiviteit op een structureel normaal niveau zal liggen en daardoor de huidige ruimte op de kapitaalmarkt t.g.v. het inzakken van de bouw niet zal bestaan. Zolang dat anders ligt, zal uit die extra ruimte een tijdelijke verhoging van het woningwet- en premiehuurprogramma gefinancierd moeten worden. Voor de beleggingsvoorschriften is een bedrag van 3750 miljard gulden ingezet (exclusief een bedrag van 500 miljoen voor studieleningen dat nu bij de claims onder post C. is verwerkt). Na 1985 is wellicht een verdere stijging mogelijk.

C. Fraude-bestrijding

Er is een omvangrijk zwart geld-circuit, hoewel niemand in staat is de omvang ervan vast te stellen en de meest uiteenlopende schattingen de ronde doen. Al een aantal jaren wordt gewerkt aan versterking van mankracht, verbetering van controle-technieken en nieuwe wetgeving om fraude tegen te gaan. Deze wetgeving is technisch ingewikkeld en kost veel tijd. Snelle uitbreiding van de mankracht is niet zonder meer mogelijk, omdat de werving vaak moeizaam verloopt, het personeelsverloop groot is en er bovendien tijd in de benodigde opleiding gaat zitten.

Het is daarnaast niet juist de financiering van het verkiezingsprogramma afhankelijk te maken van inkomsten, waarvan niet redelijk aannemelijk is te maken dat die kunnen worden verkregen.

Met betrekking tot het misbruik in de sociale verzekeringssector van werkgevers en werknemers en met betrekking tot fiscale fraude kan te zamen 1 miljard gulden worden geraamd. Dat is geen taakstellend bedrag. Als het te voeren actieve antifraude-beleid meer oplevert, kan dat worden gebruikt om a. bestaande knelpunten op het gebied van belastingen en sociale verzekeringen op te heffen

b. de nu noodzakelijk geachte omvang van de inkomensmatiging te beperken.

D. De aardgassektor

Op basis van het programma wordt een bedrag van 1½ miljard gulden geraamd voor

a. een versnelde aanpassing van de exportprijs van aardgas (3 miljard);

b. een verhoging van het staatsaandeel in de winning van gas in Slochteren;

c. een extra gasinzet (b. en c. samen 1 miljard).

Vooraf het laatste is alleen verantwoord wanneer de opbrengst aangewend wordt voor investeringen die de structuur van de economie versterken en tot energiebesparing leiden.

Inmiddels hebben de onderhandelingen over de gasexportprijs plaatsgevonden. De nieuw afgesloten contracten liggen tot 1985 vast. De opbrengst is helaas tegengevallen (2 i.p.v. 3 miljard.) Bovendien is deze 2 mld reeds door het huidige kabinet voor globale lastenverlichtingen voor het bedrijfsleven bestemd.

Wat betreft het staatsaandeel geldt dat een verhoging ervan voor de helft leidt tot een vermindering van de vennootschapsbelasting. De verhouding in de verdeling van de opbrengst tussen staat en oliemaatschappijen is thans ca. 87 : 13. Deze dient verder ten gunste van de staat te worden gewijzigd.

Dat geldt zowel voor het Slochterenveld als voor de vele kleinere velden.

Daarbij geldt echter wel dat de globale lastenverlichting, die het kabinet wil doorvoeren, door de PvdA wordt gebruikt voor gerichte investeringsstimulansen. Daaruit kunnen extra werkgelegenheidseffecten voortvloeien.

E. Inverdieneffekten werkgelegenheidsbeleid

Het in Weerwerk neergelegde beleid is sterk gericht op de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen en het beperken van werkloosheid en arbeidsongeschiktheid door een eerlijker verdeling van bestaande arbeidsplaatsen. In de mate dat dit beleid slaagt kan een belangrijke besparing worden gevonden op uitkeringen krachtens WW, WWV, RWW, WAO en AAW. Daarbij moet evenwel worden bedacht, dat het ontwikkelde werkgelegenheidsprogramma ook een omvangrijk nieuw arbeidsaanbod oproept. Dat geldt vooral voor vrouwen, die zich anders ten dele niet op de arbeidsmarkt zouden hebben gemanifesteerd. Deze werkzoekenden zouden geen beroep op een uitkering hebben gedaan of hebben kunnen doen.

5.2 Claims

A. Financieringstekort

Het in de berekening tot nu toe verwerkte financieringstekort van 5,75% van het nationale inkomen is aan de hoge kant. Verwacht moet immers worden, dat de besparingen naar verhouding teruglopen. Bovendien moet voldoende veerkracht opgebouwd worden om de gevolgen op te vangen van een teruglopende aardgasexport in de tweede helft van de tachtiger jaren. Mogelijk treden nieuwe economische terugslagen op. Tevens mag niet uit het oog worden verloren dat voor de financiering van het huidige tekort reeds een omvang-

rijke monetaire financiering en kapitaal-invoer noodzakelijk zijn. Herstel van groei en werkgelegenheid vergt een groter beslag op de kapitaalmarkt ten behoeve van investeringen. Het daarvoor benodigde kapitaal kan direct door bedrijven worden geleend, maar ook door tussenkomst van het overheidsbankwezen. Wanneer de perspectieven daarvoor niet aanwezig zijn, is het ook denkbaar dat de overheid zelf deze investeringen ten dele verricht als ze daarvoor geschikte projecten kan ontwikkelen. In dit laatste geval treedt in die mate uiteindelijk geen vermindering van het tekort op. Wel vindt ook dan een verschuiving plaats van consumptieve bestedingen naar investeringen.

De extra vermindering van het tekort (en benutting van op die manier vrijgemaakte ruimte voor investeringen), is gesteld op 3 miljard, oftewel 1%. Een verhoging van dit bedrag is achterwege gelaten met het oog op de negatieve economische gevolgen, die een te forse aantasting van de consumptieve bestedingen op de binnenlandse produktie en daarmee op de werkgelegenheid zou kunnen hebben.

Daarbij moet nog worden opgemerkt, dat in de berekening van het aantal arbeidsplaatsen in de marktsector (60.000) met de effecten van de voorgestelde tekortvermindering en investeringsstimulering rekening is gehouden.

Er is uitgegaan van de gemiddelde groei-vooruitzichten voor de komende jaren. In de berekening is geen van-jaar-tot-jaar beeld van de financieringsproblematiek gegeven. Niet uitgesloten mag worden, dat in het eerste en tweede jaar enige verhoging van het tekort ter wille van investeringsstimulering geboden is. De effecten van inkomensmatiging op de arbeidsfinanciën treden immers pas met enige vertraging op.

B. Investerings

De onder ad A genoemde selektieve stimulering van investeringen is ontoereikend voor het bereiken van herstel van groei en werkgelegenheid. Met name in de energie- en milieusektor zijn omvangrijke investeringen noodzakelijk. Maar ook dienen wegens veroudering van het machinepark de komende jaren omvangrijke vervangingsinvesteringen te worden verricht om een grote afbraak van werkgelegenheid te voorkomen.

In de financiële berekening m.b.t. het programma is hiervoor een bedrag van 2,7 miljard geraamd. (Er staat daarnaast een bedrag van 500 miljoen voor de post van exportsteun onder de kollektieve claims.) De 60.000 arbeidsplaatsen in de marktsector zijn mede op dit bedrag gebaseerd.

C. Pensioenmaatregelen

De pensioenvoorziening van vele werknemers schiet thans tekort.

Voor velen is deze voorziening niet waarde- of welvaarts... Daarom moet op den duur gekomen worden tot een redelijke, verplichte pensioenvoorziening voor alle werknemers. Die zal evenwel in de komende regeringsperiode nog niet tot stand kunnen worden gebracht.

Op korte termijn is het daarom zeer urgent een oplossing te bieden voor het probleem van de zgn. pensioenbreuk bij verandering van baan. Dat komt ook het funktionieren van de arbeidsmarkt ten goede. In het programma is hiervoor een bedrag van 400 miljoen opgenomen.

Voor studieleeningen in het kader van een nieuw stelsel van studiefinanciering is een bedrag van 600 miljoen opgenomen. Zonder dat er (net als t.a.v. de pensioenen) sprake is van een directe begrotingsuitgave, betreft het hier wel een kollektieve voorziening, waarmee in het totale beeld rekening moet worden gehouden.

D. Extra kollektieve uitgaven t.g.v. Weerwerk

In onze samenleving worden vele behoeften tot nu toe in onvoldoende mate bevredigd. Ten dele kan daarin in onze visie alleen door middel van activiteiten in de kollektieve en semi-

kollektieve sektor worden voorzien. Door de geringe economische groei is de ruimte daarvoor evenwel beperkter dan ooit. Daarom is een scherpe prioriteitsstelling noodzakelijk en moeten vele op zich gerechtvaardigde verlangens op financiële gronden worden afgewezen of op zeer gefaseerde wijze worden uitgevoerd. Tevens is het nodig op bestaand beleid te bezuinigen om daarmee ruimte voor nieuw beleid vrij te maken.

Een belangrijk aspect van de uitgaven in de (semi)kollektieve sektor is, dat ze vaak hetzij de inkomenspositie van lager betaalde inkomensgroepen hetzij de werkgelegenheidsontwikkeling beïnvloeden.

Wat betreft de inkomenseffecten zijn er derhalve scherpe grenzen gesteld aan de omvang en aard van de aanvaardbaar te achten bezuinigingen. Het gaat voorts niet aan een zo beperkt koopkrachtbegrip, te hanteren, dat naar die effecten niet wordt gekeken.

Wat betreft de werkgelegenheid is er juist alle reden deze ook in de (semi)kollektieve sektor op basis van gebleken behoeften te doen toenemen. In de marktsektor kunnen immers onvoldoende nieuwe arbeidsplaatsen worden geschapen. Bovendien is de aard van het nieuwe arbeidsaanbod zodanig, dat dit voor een flink deel beter aansluit op de potentiële vraag naar arbeid in de kollektieve dan in de marktsektor.

De kosten van de afzonderlijk programpunten zijn zo goed mogelijk berekend. Dat geldt zowel voor de extra uitgaven als voor toe te passen bezuinigingen. Zie daarvoor de bijlage. Per saldo bedragen de extra uitgaven ten opzichte van gewijzigd beleid 5505 miljoen. Daaruit kan niet automatisch de ontwikkeling van de belasting- en premiedruk worden afgeleid. Daarvoor zijn immers hiervoor en hierna besproken andere factoren (als fraudebestrijding en inverdieneffecten) van belang.

5.3. Konfrontatie van middelen en claims

Per saldo ontstaat met betrekking tot de middelen voor en kosten van de uitvoering van Weerwerk het volgende beeld:

Tabel 2. Konfrontatie van middelen en claims

Middelen

A. Ruimte bij ongewijzigd beleid	0
B. Beleggingsvoorschriften (incl. studiefinanciering)	3.750
C. Bestrijding misbruik belastingen en sociale verzekeringen	1.000
D. Meeropbrengst aardgas (omzetting in gericht beleid) ¹⁾	1.500 (2.000)
E. Inverdieneffecten werkgelegenheidsbeleid	3.500
	<u>9.750</u>

1) Deze middelen heeft het kabinet in de begroting verwerkt voor globale lastenverlichting. De PvdA wil daaraan een veel gerichter bestemming geven. Het positieve werkgelegenheidseffect hiervan is in tabel 1 verwerkt.

Claims

A. Vermindering financieringstekort (aanwending voor investeringen)	3.000
B. Energie-, milieu-, vervangings- en uitbreidingsinvesteringen	2.700
C. Pensioenmaatregelen en studieleningen	900
D. Saldo extra uitgaven koll. sektor	5.505
	<u>12.105</u>

6. Gevolgen voor de inkomensontwikkeling 1982-1985

In de berekening werd hierboven in eerste aanleg uitgegaan van een loonontwikkeling van 0% inclusief incidenteel voor iedereen. Er resteert dan een verschil tussen middelen en claims van 2355 miljoen negatief. Daarbij is evenwel nog niet verwerkt welke financiële gevolgen aan het inkomensbeleid zijn verbonden. De PvdA kiest uitdrukkelijk voor inkomensherverdeling, zodat er meer wordt ingeleverd naarmate het inkomen hoger is. Deze herverdeling kan tot stand worden gebracht door: hetzij een wijziging van de primaire inkomensverhoudingen, hetzij door middel van belasting- en premiebeleid, hetzij door een combinatie van beide. De in Weerwerk genoemde belastingmaatregelen vormen deels de concrete invulling van de wenselijk geachte inkomensoffers. Daarom kan voor die maatregelen niet nog eens apart een opbrengst worden berekend.

Voorzover in de bruto-sfeer ingegrepen wordt, moet de opbrengst van de extra loonmatiging bij de werkgevers weer afgeroomd worden, bijv. door middel van een verhoging van de werkgeverspremies.

Bij de beoordeling van de aanvaardbaarheid van een herverdelende inkomensbeperking moet in de eerste plaats acht worden geslagen op het totale effect na 4 jaar. De herverdeling moet politiek en maatschappelijk en met behulp van concrete instrumenten realiseerbaar zijn. In de tweede plaats dient onderkend te worden, dat ook langs andere weg in de inkomens ingegrepen wordt. Zo worden extra koopkrachtoffers gevraagd van ambtenaren en trendvolgers (in ruil voor arbeidsplaatsen) en van de vrije beroepsbeoefenaren. Bovendien wordt verondersteld dat voor arbeidstijdverkorting een inkomensoffer van netto 1% per jaar noodzakelijk is. Ook aan maatregelen in het kader van betaling voor kollektieve voorzieningen en de individuele huursubsidie zijn inkomenseffecten verbonden. Overigens kan dat in gunstige zin ook het geval zijn t.g.v. uitgavensstijgingen, al zijn die effecten voor verschillende bevolkingsgroepen moeilijk te kwantificeren. In de derde plaats moet worden bedacht, dat de netto-verschillen tussen verschillende inkomensniveaus (afgezien van het effect van aftrekposten en andere individuele voordelen) thans reeds vrij gering zijn. De verhouding in netto-inkomens tussen 4× modaal en minimumloon bedraagt bv. 3,3:1. En zo is het verschil tussen het netto minimumloon en het netto modale inkomen (resp. 19.800 en 24.500 gld) niet meer dan 4.700 gld. De ruimte voor een voortdurende vermindering van dit verschil is beperkt. De effecten die dat kan hebben op het functioneren van de arbeidsmarkt mogen niet worden veronachtzaamd.

In de vierde plaats is ten slotte van belang, dat de opbrengst van inkomensherverdeling naar verhouding beperkt is omdat het aantal mensen met een hoger inkomen niet zo groot is. Door werknemers met een inkomen van twee keer modaal (bruto 66.000 en netto 40.850) en hoger wordt niet meer dan 15% van de loonsom verdiend.

Een herverdeling waarbij de groep van modaal tot 1½× modaal (uitgaande van 0% incl. incidenteel) gemiddeld extra 0,5 à 0,75% koopkracht per jaar verliest en de groep boven 3× modaal gemiddeld 3,5%, levert in totaal ± 2,7 miljard op. Daarbij is inbegrepen het effect van het streven naar een maximum-inkomen. Daarentegen zijn er kosten verbonden aan de koopkrachthandhaving van de minima. Deze kunnen net als de opbrengst van de inkomensherverdeling netto (na aftrek van belastingen en premies) worden berekend op 1,5 miljard. Los daarvan dient gezocht te worden naar netto-methoden voor koopkrachtmaatregelen.

Per saldo vermindert door het te voeren inkomensbeleid het hierboven genoemde negatieve saldo tot ruim een miljard. Desondanks zijn de koopkrachtoffers in totaal, zeker voor degenen die niet van het incidenteel profiteren, zwaar. Ook voor lagere inkomensgroepen, met uitzondering van de minima.

Slechts node — en onder scherpe voorwaarden — is de PvdA bereid een beroep op steun voor dit beleid te doen. Essentieel is, dat langs deze weg mensen aan werk kunnen worden geholpen en herstel van de economie wordt bevorderd. Lukt

dit niet, dan zal er evenzeer sprake zijn van een sterk toenemende aantasting van de koopkracht, maar ook van een sterk oplopende werkloosheid. Er moet dan een snel toenemende premielast opgebracht worden of de uitkeringen moeten worden verlaagd zonder dat er dan voldoende werk is en zonder uitzicht op hersteld. Dat acht de PvdA een gevaarlijke ontwikkeling. Er is nu — door middel van een uiterste krachtingspanning — een keer ten goede nodig. Een inspanning, die een maximale zekerheid geeft dat de beoogde effecten ook daadwerkelijk tot stand worden gebracht.

Niet uitgesloten mag worden dat de inkomensmatiging en -herverdeling niet gelijkmatig over de gehele regeringsperiode verdeeld wordt. Om uit het huidige dal te komen en om voor het tweede deel van die periode het perspectief te openen van een relatief herstel van de koopkracht van grote groepen van de bevolking, kan overwogen worden de offers in het begin naar verhouding meer te doen zijn. Uiteraard met inachtneming van wat in Weerwerk over de prioriteitsstelling is opgenomen.

Het is niet mogelijk noch wenselijk dat tevoren precies vast te leggen.

Veel is afhankelijk van de concrete startsituatie voor een nieuw kabinet. Veel ook van de wijze waarop de vakbeweging haar medewerking aan het voorgestelde beleid wil geven.

7. Belastingen

Er rest een financieringsprobleem van ruim een miljard. Belastingverhogingen dienen ter invulling van de gewenste inkomensontwikkeling. De opbrengst daarvan is derhalve reeds in het financiële overzicht verwerkt. Vastgesteld werd dat er enkele belastingen zijn, waarvan in geval van stijging ervan geen inkomenseffecten behoeven te worden toegerekend:

- een verhoging van de benzine-accijns onder aanpassing van het prijsbeleid, zodat geen prijseffecten optreden.
- verhoging van de successierechten.
- opheffing van de vrijstelling c.q. reductie in de vennootschapsbelasting voor spaarbanken.

De opbrengst hiervan kan gezamenlijk worden gesteld op 750 miljoen.

Bovendien is gekozen voor een selectieve verhoging of invoering van kostprijsverhogende belastingen die niet de eerste levensbehoeften betreffen. Daarvoor wordt geen compensatie gegeven. De opbrengst is gesteld op 500 miljoen.

8. Financiële konsekwenties van het program bij mee- en tegenvallers

Zoals bleek is in deze financiële verantwoording uitgegaan van een groei doelstelling van het nationale inkomen van 2,25% per jaar. Volgens het program wordt daarbij het navolgende bestedingspatroon gehanteerd.

- Herstel van de werkgelegenheid.

Het scheppen van nieuwe en het verdelen van bestaande arbeidsplaatsen zodanig, dat 335 à 350.000 mensen aan werk kunnen worden geholpen. (Daaraan zal door middel van een per jaar oplopende taakstelling inhoud moeten worden gegeven.) Realisering ervan is in het licht van grote, stijgende werkloosheid en arbeidsongeschiktheid een keiharde noodzaak en een absolute eerste prioriteit. Mocht de realisatie mislukken, dan zullen ook de belangrijke invloedeffecten gaan ontbreken en zal de koopkracht van grote groepen worden aangetast.

- Op peil houden van de hulp aan de Derde Wereld. De kapitaalhelp aan de Derde Wereld wordt verhoogd. Dat gebeurt zowel door de norm dat de hulp 1,5% van het (toenemend) nationaal inkomen bedraagt, als door „zuivering” van de thans bestaande budgetten van oneigenlijke activiteiten. Uitbreiding van de hulp is ook in het belang van instandhouding van de koopkracht op wereldwijde schaal.

- Bescherming van kollektieve voorzieningen en sociale zekerheid. Veiligstelling en waar nodig verbetering van kollektieve voorzieningen, die voor de inkomenspositie van lager-betaalden, voor de werkgelegenheid en/of voor de kwali-

teit van het bestaan van groot belang zijn. De inkomensoffers naar draagkracht, die hiervoor nodig zijn, worden geaccepteerd, met als harde randvoorwaarde de garantie van de koopkracht van de sociale minima.

Hoewel in belangrijke mate uit andere bronnen financiële middelen werden vrijgemaakt, bleek het onontkoombaar dat — in de vorm van een maximaal aanvaardbare inkomensherverdeling — de ontwikkeling van de inkomens achterblijft bij die van de prijzen. Het is anders niet mogelijk de uitvoering van Weerwerk te betalen.

Uiteraard is er geen absolute zekerheid, dat de groei van het nationale inkomen gemiddeld precies 2,25% per jaar zal bedragen of dat zich geen grote financiële tegenvallers zullen voordoen. Veel is afhankelijk van de internationale ontwikkeling.

De eerste mogelijkheid is, dat er meevallers optreden. Er is dan meer te verdelen. In dat geval vloeit uit de in het program gekozen prioriteiten voort, dat:

- Het taakstellende werkgelegenheidsprogramma kan worden verhoogd.
- De hulpverlening aan de Derde Wereld wordt uitgebreid.
- De omvang van de noodzakelijke inkomensmatiging, vooral voor de lagere inkomensgroepen, wordt beperkt.

De tweede mogelijkheid is dat zich tegenvallers voordoen, vooral door een voortgaande verslechtering van de internationale economische situatie. In die situatie zullen

- ter verwezenlijking en intensivering van de taakstelling inzake de werkgelegenheid de in het program voorgestelde middelen en instrumenten nog scherper moeten worden aangepast, teneinde een nog verder oplopende werkloosheid (en de daaruit voortvloeiende, blijvende koopkracht-aantasting) te kunnen pareren;
- zo mogelijk verdergaande bezuinigen in de kollektieve uitgaven doorgevoerd dienen te worden, evenwel onder het voorbehoud dat de werkgelegenheidstaakstelling niet geschaad wordt. Bovendien dient de hulpverlening aan de Derde Wereld gebaseerd te blijven op de groeiraming van 2 à 2,5%. De ruimte voor bezuinigen is onder deze kondities beperkt.
- In relatie tot ad. 1 en 2 zal dan, zoals in het program gesteld, aan een verdergaande inkomensmatiging voor iedereen niet kunnen worden ontkomen.

De inkomensoffers naar draagkracht, die hiervoor nodig zijn, worden geaccepteerd. Daarbij zal echter de koopkracht van de minima in stand gehouden dienen te worden.

Bijlage 2 Toelichting Volkshuisvesting

1. Met betrekking tot de STADSVERNIEUWING is uitgegaan van een programma dat bestaat uit: a) een verhoging van het aantal verbeteringen van vooroorlogse woningwoningen met 5.000 vanaf het begin; b) verhoging van het aantal verbeteringen van na-oorlogse woningwoningen, elk jaar met 5.000 oplopend tot 20.000; c) idem van aantal aan te kopen en te verbeteren particuliere huurwoningen oplopend tot 10.000, alsmede een verdubbeling van de exploitatiebijdrage; d) idem van andere stadsvernieuwingsposten (interim-saldo-regeling), sanering en rekonstruktie), met 10% per jaar; e) een verschuiving binnen de verbetering van particuliere huurwoningen van kleine naar meer ingrijpende.

2. Met betrekking tot de NIEUWBOUW is uitgegaan van: a) herstel van de volkshuisvestingsprijs; b) een verhoging van het aantal woningwoningen met 10.000 in het eerste jaar oplopend tot 25.000 (t.o.v. 20.500 in de meerjarenraming); c) een verhoging van het aantal premie-A woningen met 10.000; d) idem van het aantal eenheden voor 1 en 2-persoonshuishoudens (nieuw- en vernieuwbouw en splitsing) met 10.000; e) een verhoging van de lokatiesubsidies en invoering in kleine kernen f) een vermindering van de vrije sectorbouw van 5.000; g) idem van de premiebouw-B

Bij elkaar houdt dit in 1985 de realisering in van een nieuwbouwprogramma van 120.000 woningen (45.000 woningwet, 12.000 premiehuur, 20.000 premiekoop-A, 21.000 premiekoop-B en 22.000 vrije sektor). Daarnaast is het aantal Van Dam-eenheden verhoogd.

Bovenstaand woningbouwprogramma is het structureel wenselijk geachte. Inmiddels is de koopsektor belangrijk ingezakt. Een nieuw kabinet dat aantreedt zal op dit terrein in hoge mate met deze politieke erfenis worden gekonfronteerd. Tijdelijke afwijkingen van het programma (met name meer woningwet- en premiehuur) zullen noodzakelijk zijn.

Zo nodig zullen ook buiten de woningbouwsfeer zinvolle bouwactiviteiten extra in uitvoering dienen te worden genomen (versnelling woningisolatie, onderwijsgebouwen, station e.d.). Daartoe dienen zoveel mogelijk de op de kapitaalmarkt vrijvallende middelen (door de lager uitvallende koopsektor) te worden benut. Er is tijd nodig om deze extra activiteiten te starten. Niet mag worden uitgesloten dat in het eerste deel van de kabinetsperiode daardoor de bouwproductie op een lager niveau zal liggen dan wenselijk is.

Bijlage 1

Overzicht programmakosten (mln. glds. konstante guldens 1980)

	1982	1983	1984	1985
„Kiezen voor werk”				
komensbeleid				
Pakketvergelijking ambtelijke arbeidsvoorwaarden	pm	pm	pm	pm
Verlaging aanvangssalarissen hogere functies en inkomenspolitieke correcties in de pensioensfeer bij de overheid alsmede een beperking afdrachtpremies aan ABP	- 300	- 500	- 800	- 1050
Er komt een verruiming van de min. ink.-garantie voor oudere zelfstandigen	—	25	50	50
Bijdrage ambtenaren en trendvolgers aan extra arbeidsplaatsenplan	- 50	- 200	- 350	- 500
sociale zekerheid				
Individualisering	—	—	—	—
Eigen risico werkgever ziekteverzuim en andere volumemaatregelen	- 100	- 250	- 500	- 800
Ongedaan maken van bezuinigingen (o.a. jeugdloonverlaging)	+ 300	+ 400	+ 500	+ 500
Verlenging bevallingsverlof van 4 naar 10 weken	—	50	50	50
arbeidsverdeling en arbeidsmarkt				
Bevordering deeltijdarbeid	50	100	150	200
Versterking arbeidsbureaus en arbeidsinspectie	25	50	75	100
Uitbreiding mogelijkheden voor om- en bijscholing en andere arbeidsvoorzieningsmaatregelen, waaronder elementen uit het Plan van de deeltijdarbeid	300	325	350	350
energiebeleid				
Programma energiebesparing	150	250	300	350
Zo spoedig mogelijk sluiting kerncentrales	300	775	775	300
Isolatieverplichting + subsidievermindering, onder vergroting v.h. aantal isolatie	—	—	- 50	- 150
klein- en middenbedrijf				
Voorlichting, onderzoek en onderwijs	—	—	—	—
Soepeler kredietverstrekking (rentesubsidies)	50	100	150	150
Verbetering kleinschaligheidstoelag WIR (d.m.v. vermindering basispremie en bouwtoelag landbouw)	—	—	—	—
productie en sturing				
Productie-koöperaties bevorderen	10	15	20	20
Minder WIR	- 200	- 300	- 400	- 500
Steun export (investeringsimpuls in 1985: 2 miljard) ¹⁾	200	350	500	500
Individuele bedrijfssteun: verliesdeklaraties rentesubsidies	250	200	150	100
Institutionele opzet sectorbeleid	10	20	30	40
taal kiezen voor werk	995	1410	1000	- 290
„Werken en wonen”				
Ruimtelijk beleid				
Recreatieve voorzieningen	50	50	50	50
Aktieve grondwerving	50	100	150	200
Natte waterstaat + temporisering Oosterscheldewerken	- 75	- 150	- 200	- 200
Autoverkeer/openbaar vervoer				
Investeringsopenbaar vervoer	75	100	125	150
Autowegen	- 50	- 100	- 150	- 200
Verkeersveiligheid/langzaam verkeer				
Diverse maatregelen	25	50	75	100
Milieu				
Sanering gifbelten	100	200	300	300
Diverse maatregelen	25	50	100	100
Uitvoering milieuwetgeving	50	100	150	150
tototaal ruimtelijk beleid: (a t/m d)	250	400	600	650
Volkshuisvesting/stadsvernieuwing²⁾				
Subsidies	100	205	570	1135
Investeringsopenbaar vervoer	620	1865	3150	4105
Ongedaan maken van bezuinigingen op subsidies (i.v. subsidie, huurgewenningsbijdrage en vergelijkingshuren)	+ 85	+ 150	+ 200	+ 285
tototaal Volkshuisvesting	805	2220	3920	5525
tototaal Werken en wonen	1055	2620	4520	6175

De post „investeringen” is dienovereenkomstig verminderd.

Zie bijlage 2 voor nadere toelichting.

Centrale begrotingsfinanciering. Zie voor leningen claim B.

De realisering afhankelijk van meevallende groei c.q. extra aardgasbaten ten opzichte van de raming.

III „Kwaliteit door cultuur”

a. Kunst

— Onderzoek experimenten				
— Verruiming taken musea/kunstuitleen	15	45	75	100
— Extra subsidies (vormingstheaters etc.)				
— Meer kunstaanbod/kunstzinnige vorming				
— Meer beurzen/stipendia				

b. Media

— Meer Nederlandstalige programma's/kunstproducties	50	50	50	50
— Uitbouw regionale omroep			25	100
Subtotaal Kunst en media (a en b)	<u>65</u>	<u>95</u>	<u>150</u>	<u>250</u>

c. Onderwijs

— Arbeidsplaatsenplan	50	100	150	200
— Wet basisonderwijs	—	5	5	10
— Onderwijsvoorzieningen platteland	25	25	25	25
— Onderwijsstimulering	20	25	25	50
— Overblijfmogelijkheden	75	125	150	175
— Wet o/d middenschool/wijziging wet voortgezet onderwijs inc. invoeringsplan	25	50	75	100
— Voltijd onderwijs 16-18-jarigen/leerlingwezen	50	75	100	125
— Bezuiniging op het WO/HO	—	- 25	- 75	- 100
— Volwassenenedukatie	25	40	60	75
— Studiefinanciering in samenhang met kinderbijslag ^{a)}	—	—	—	—
— Ongedaan maken bezuinigingen	+ 200	+ 250	+ 250	+ 250
Subtotaal onderwijs (c)	<u>470</u>	<u>670</u>	<u>765</u>	<u>910</u>

e. Sociaal-kulturele voorzieningen

— Arbeidsplaatsenplan (m.n. 1e lijns-zorg)	50	75	100	25
— Diverse maatregelen	50	75	150	200
— Peuterspeelzalen	—	25	50	50
— Subsidie „Blijf van mijn lijf"-huizen	—	25	50	50
Subtotaal sociaal-kulturele voorzieningen (e)	<u>100</u>	<u>200</u>	<u>350</u>	<u>425</u>

f. Volksgezondheid

— Arbeidsomstandighedendiensten	15	25	35	50
— Abortus en sterilisatie in ziekenfondspakket	50	50	50	50
— Uitbreiding verpleegkundigen	50	75	100	125
— Vrije beroepen (honorarium)	- 50	- 100	- 150	- 250
— Geneesmiddelen	- 100	- 200	- 300	- 400
Subtotaal volksgezondheid (f)	<u>- 35</u>	<u>- 150</u>	<u>- 265</u>	<u>- 425</u>

g. Minderheden

— Diverse maatregelen (voorzieningennet e.d.)	50	70	100	100
---	----	----	-----	-----

h. Emancipatie

— Diverse maatregelen (voorzieningennet e.d.)	20	30	40	50
---	----	----	----	----

i. Sport

— Diverse maatregelen	50	50	50	50
Subtotaal minderheden/emancipatie/sport (g, h, i)	<u>120</u>	<u>150</u>	<u>190</u>	<u>200</u>
Totaal cultuurbeleid	<u>720</u>	<u>965</u>	<u>1190</u>	<u>1385</u>

IV „Zeggenschap en bestuur” (overheid en burger)

— Decentralisatie beleid en bestuur	25	50	100	125
— Versterking positie parlement	10	15	20	25
— Ombudsman en Raad van State	10	10	15	15
— Provincies — nieuwe-stijl	—	—	pm	pm
— Maatregelen strafrecht	15	15	15	15
— Rechtshulp	15	15	15	15
— Vreemdelingen/vluchtelingen	10	15	20	25
— Efficiency ambtelijke diensten en retributies (voor zover mogelijk inkomensafhankelijk)		- 150	- 350	- 525
— Ongedaan maken bezuinigingen gemeenten en provincies	50	75	100	100
Totaal	<u>135</u>	<u>45</u>	<u>- 65</u>	<u>- 205</u>

V „Ontwapening en ontwikkeling”

— EEG-bijdrage	pm	pm	pm	pm
— Hulp via begroting en „zuivering” hulp	165	265	365	465
— Streven naar ontwikkelingshulp ter grootte van 2% NNI (t.f.) ⁴⁾	pm	pm	pm	pm
— Bezuiniging defensie	- 300	- 450	- 800	- 1.100
Totaal	<u>- 135</u>	<u>- 185</u>	<u>- 435</u>	<u>- 635</u>

VI Nader te bepalen bezuinigingen t.a.v. onder andere kritische taakanalyse en doelmatigheid

	- 200	- 500	- 700	- 900
--	-------	-------	-------	-------